

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Robert Rep

Globalizacija, država in človekove pravice v 21. stoletju

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Robert Rep

Mentor: izr. prof. dr. Drago Zajc

Globalizacija, država in človekove pravice v 21. stoletju

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Zahvala

Biti narobe razumljen pomeni počutiti se zapuščenega tudi takrat, ko te obkroža cel svet. Hvala vsem, ki so me ob pisanju razumeli tako ali drugače; mojemu mentorju, mami, Ani in ostalim, ki me niste pustili samega.

Globalizacija, država in človekove pravice v 21. stoletju

Na tokratnem prelomu stoletja se čedalje bolj izkazuje, da ne gre zgolj za velik simbolni dogodek. Svet je prav v tem trenutku zašel v smer, ki družbeni, ekonomski in politični ureditvi prinaša nemalo sprememb in pretresov. Klasični koncepti se morajo prilagajati novim okoliščinam, nemalokrat pa njihovo mesto zasedajo nove ideje, ki se s pomočjo krčenja časa in prostora pojavljajo bolj intenzivno kot kadarkoli prej. Globalizacija je k takšnemu razvoju pripomogla veliko, a je na prelomu tudi sama postala podvržena izzivom in pritiskom, zaradi katerih se mora spremeniti. Globalizacija je na nek način torej sama vzpostavila vzvode za lastno kritiko. Tehnologija je omogočila glas človekovim pravicam, globalni akterji pa so njihovo varstvo in kršenje v različni meri prevzeli od države, ki pa se na prelomu bolj kot s tem ubada s svojo suverenostjo in svojim položajem v globalni areni. Lahko rečemo, da so odnosi med ključnimi sociološkimi pojmi v 21. stoletju vse prej kot enostavni in enostranski.

Ključne besede: globalizacija, država, človekove pravice, družba, ekonomija, politika, 21. stoletje

Globalization, The State and Human Rights in the 21. Century

At the turn of the century it is more obvious that this event is not merely symbolic. In this moment, the world ran into a direction of vast changes and turmoil of the social, economic and political systems. Classical concepts are forced to adapt to the new circumstances and often new ideas are taking their place due to the increased intensity enabled by compression of space and time. Globalization made a great contribution to this development, but at the turn it too became a subject of the challenges and pressures that forces it to change. Globalization then, in some way, enabled the channels for its own critique. Technology gave voice to the human rights and global actors took over their protection and violation away from the state which on the turn is more occupied with its sovereignty and its place in the global arena. We could say that the relations between the crucial sociological concepts in the 21. century are far from simple and one-sided.

Keywords: Globalization, state, human rights, society, economy, politics, 21. century

KAZALO

SEZNAM OKRAJŠAV	7
1 UVOD.....	8
1.1 Cilji in hipoteze diplomske naloge.....	9
1.2 Metodologija in struktura diplomske naloge.....	12
2 GLOBALIZACIJA	13
2.1 Neskončne možnosti globalizacije	13
2.2 Tveganje kot sila globalizacije.....	15
2.3 Človeške posledice globalizacije	18
2.4 Kulturne korenine globalizacije in glokalizacija.....	19
2.5 Globalizacija kot posledica modernizacije.....	21
2.6 Transformacionalizem kot srednja pot med globalisti in skeptiki.....	23
2.7 Globalizacija kot nova oblika družbene ureditve.....	24
3 DRŽAVA.....	28
3.1 Stanja države	28
3.2 Vznik moderne države	28
3.3 Družba in posameznik.....	30
3.4 Suverenost.....	32
3.5 Suverenost v spremenjenih okoliščinah	34
4 ČLOVEKOVE PRAVICE	37
4.1 Temelji človekovih pravic.....	37
4.2 Komplementarnost človekovih pravic in dolžnosti.....	41
4.3 Človekove pravice v spremenjenih okoliščinah.....	43
4.4 Državna suverenost in človekove pravice.....	46
4.5 Suverena država in človekove pravice v globalizaciji	49

5	ODNOSI MED GLOBALIZACIJO, DRŽAVO IN ČLOVEKOVIMI PRAVICAMI IZVEN TEORIJE	52
5.1	Vključevanje nacionalnih držav v Evropsko unijo kot odraz globalizacije	52
5.2	Človekove pravice znotraj Evropske unije.....	55
5.3	Pomen drugih mehanizmov nad državo za varstvo človekovih pravic	56
5.4	Varstvo človekovih pravic preko Sveta Evrope in Organizacije združenih narodov	59
6	ZAKLJUČEK – PREHOD V 21. STOLETJE.....	62
7	LITERATURA	66

SEZNAM OKRAJŠAV

- EKČP – Evropska Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin
- ESČP – Evropsko sodišče za človekove pravice
- EU – Evropska unija
- OVSE – Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
- OZN – Organizacija združenih narodov
- SE – Svet Evrope
- SDČP – Splošna deklaracija človekovih pravic

1 UVOD

Brez dvoma lahko za današnji čas zatrdimo, da je zaznamovan s hitrimi in velikokrat nepričakovanimi premiki na vseh ravneh življenja. Družbene, politične, ekonomske in druge arene so soočene z novimi izzivi, vanje se vključujejo novi akterji, stari pa so prisiljeni v spoštovanje novih vzorcev obnašanja ali pa so odrinjeni na stran, morda celo popolnoma izključeni. Predvsem tehnološki razvoj, znotraj njega pa razvoj komunikacijskih tehnologij, je motor teh sprememb, ki so konec prejšnjega stoletja svoj skupni imenovalec dobile v procesu globalizacije. Slednja je že v svojih zgodnjih fazah nekaterim pomenila izredno priložnost za uveljavljanje svojih pravic, medtem ko je druge v njihovih pričela resno ogrožati. Tako bi težko našli primere, ko je globalizacija določen subjekt ali sistem pustila nedotaknjen.

Na začetku 21. stoletja lahko temu še enkrat pritrdimo. Vse do danes se je razvijala ne le globalizacija, temveč se je širil tudi diskurz o njej. Tako bili pod vprašaj postavljeni mnogi klasični koncepti, ki jih je morda prav globalizacija v svojih raznih pojavnih oblikah in s svojimi posledicami razorožila njihove moči, velikokrat temelječe zgolj na prepričanjih ali tradiciji. Dva od takšnih sta prav koncept suverene države in koncept človekovih pravic. Oba temeljita na več desetletij oziroma celo stoletjih starih idejah, ki pa danes, predvsem pa v globalizacijskih okoliščinah, niso več ustrezen temelj omenjenih konceptov. Slednji morda prav zaradi tega manka idejne podlage izgublajo svojo vlogo in pomen nasproti novim konceptom in akterjem.

1.1 Cilji in hipoteze diplomske naloge

Zaradi sodobnih problematik, ki sem jih v zelo okrnjeni obliki skušal predstaviti v uvodu, želim s svojim razmišljanjem in analizo bolj poglobljeno:

- prikazati sodobno stanje svetovnega reda,
- prikazati vlogo države in človekovih pravic kot dveh ključnih okvirov posameznikovega obstoja in delovanja do danes,
- opozoriti na novo nastajajoče okvire in akterje, ki jim je prostor razvoja ponudila globalizacija,
- izpostaviti nujnost prilagajanja klasičnih konceptov in akterjev na nove okoliščine, ki jih predstavlja globalizacija,
- ugotoviti možnosti smeri nadaljnjega razvoja globalizacije, človekovih pravic in države v 21. stoletju.

Kljub temu, da bo analiza v veliki meri usmerjena zgolj v naslovne elemente, pa je dejansko iz stanja le-teh možno ugotoviti, kaj spremembe in prihodnji razvoj pomenijo za posameznika in njegove možnosti delovanja ter razvoja. Tudi s samimi hipotezami se bom skušal usmeriti predvsem na stanje človekovih pravic kot takih oziroma na njihovo varstvo in kršenje v kontekstu globalizacije ter v odnosu do države. 21. stoletje bo v analizi predstavljalo mejnik, okoli katerega se akumulirajo vprašanja ne le razvoja, temveč morda še bolj samega obstoja naših središčnih konceptov. Moj namen nikakor ni analiza posameznih državnih ali mednarodnih dokumentov, prav tako tudi ne posameznih organizacij. Okrnjeni vpogledi v le-te bodo namenjeni zgolj boljšemu prikazu in razumevanju odnosov med naslovnimi pojmi.

Naslov diplomskega dela je zastavljen relativno široko in dopušča mnogo smeri razmišljanja, hkrati pa prav zato predstavlja določen izziv, saj obstaja nevarnost odklona od samega namena proučevanja in hkrati zajemanja prevelike količine teorij, ki ne služijo namenu proučitve odnosov med koncepti. Tudi zato bom v delu uporabil deduktivni pristop, s katerim bom raziskovalni proces opravili na podlagi obstoječih teorij in konceptov in jih skušal uporabiti kot temelj lastnega razmišljanja. Samo besedilo bo razdeljeno na vsebinske sklope, ki se ujemajo s koncepti iz njegovega

naslova, medtem ko bo sklepni del usmerjen predvsem v proučitev povezav med omenjenimi koncepti, tu pa bom na kratko v analizo vključil tudi nekatere mednarodne organizacije.

V besedilu bom vsebinsko sledil dvema glavnima hipotezama¹, navedenima spodaj. Prvo od obeh delim na podhipoteze z namenom boljšega razumevanja in bolj osredotočene analize, druga pa ne bo nadalje vsebinsko razčlenjena, ampak bo preverjena in podprta s sklicevanjem na ugotovitve iz celotne analize. Ta hipoteza bo torej vsebinsko bistvo, ki bo celotno razmišljanje povzelo, in hkrati odgovor na vsebinska vprašanja. Nudila pa bo tudi izhodišče za zaključek diplomskega dela, ki bo v sam sklep vpeljal še razmislek o prihodnjem razvoju v 21. stoletju.

H1: Globalizacija ima do človekovih pravic in temeljnih svoboščin v 21. stoletju ambivalenten odnos.

H2: Država je v obdobju globalizacije na področju zaščite temeljnih človekovih pravic in svoboščin še vedno najpomembnejši, najučinkovitejši in najodgovornejši akter.

Podhipoteze prve trditve oziroma njihovo preverjanje bodo rdeča nit jedra diplomske naloge in podporni steber analize. Preko njih bom na eni strani preveril, ali globalizacija krepi in vzpodbuja spoštovanje in implementacijo človekovih pravic in temeljnih svoboščin preko:

1. univerzalizacije in širjenja splošnega zavedanja o pomenu človekovih pravic in temeljnih svoboščin,
2. ustanavljanja in delovanja mednarodnih organizacij in aktov, ki posredno ali neposredno vplivajo na zaščito pravic,
3. pojava nevladnih organizacij na globalni ravni, ki posredno ali neposredno vlivajo na zaščito pravic in opozarjajo ter preprečujejo njihove kršitve,

---

¹ V prvi hipotezi uporabljam izraz ambivalentnost, ki sicer ponazarja simultan in konflikten odnos do človeka ali stvari, kar pomeni, da opisuje hkratnost negativnih in pozitivnih čustev ali dejanj. S tem, ko uporabljam ta izraz tudi v svoji hipotezi skušam močneje ponazoriti prav to dvojnost.

4. širitve področij, vključenih v koncept človekovih pravic – premika v nove generacije človekovih pravic ter njihove redefinicije,

na drugi strani pa, ali je globalizacija grožnja konceptu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kar se kaže predvsem v:

1. nepovezanosti ekonomskega razvoja (neoliberalizem, prosti trgi, privatizacija, denacionalizacija, neenakomernost in nepravilnost, individualizem) z razvojem zaščite človekovih pravic in temeljnih svoboščin,
2. kršitvah pravic kot rezultatu aktivnosti množstva akterjev poleg nacionalne države,
3. neodgovornosti in nevezanosti na zakonodajo in ustave teh nedržavnih akterjev ter nezmožnosti pritožb posameznikov
4. evropocentričnosti koncepta človekovih pravic, skrite pod masko univerzalnosti,
5. fokusu na civilno-političnih pravicah, ki bi se moral prestaviti na ekonomsko socialne in kolektivne pravice.

1.2 Metodologija in struktura diplomske naloge

V diplomskem delu sem uporabil metodo analize primarnih virov, med katerimi so mednarodni dokumenti in pogodbe ter Ustava Republike Slovenije, in analizo sekundarnih virov. Pomembnejši del med njimi so zavzemale znanstvene monografije in strokovni članki, kjer so osrednji vir za teoretično razpravo predstavljala dela vidnejših sociologov, ki so del svojega razmišljanja namenili posameznim problemom, s katerimi se ukvarja tudi moje diplomsko delo. Natančen seznam teh in ostalih besedil je podan v seznamu virov.

Za raziskovanje sem uporabil neempirično metodo, saj s predmeti raziskovanja ni neposrednega stika, prav tako pa ne obstajajo neposredni empirični podatki o povezavah med preučevanimi pojmi. Poglavitna metodologija je bila tako deskriptivna analiza in na nekaterih mestih tudi primerjalna analiza. Prvo od obeh sem uporabil predvsem v poglavjih, kjer sem pojasnjeval posamezne naslovne koncepte, slednjo pa večinoma pri proučevanju relacij med koncepti in vpogledu v spremembe le-teh glede na čas.

V prvem vsebinskem poglavju sem se osredotočil na globalizacijo, kjer sem preko posameznih teoretskih smeri skušal prikazati pojav, razvoj in posledice globalizacije z različnih teoretskih podstati. S tem sem želel čimbolj celostno in uravnoteženo predstaviti sicer zapleten pojem globalizacije. V tretjem poglavju sem analizo preselil na koncept države. Tu sem se zopet osredotočil na razvoj države vse od njenega rojstva, a sem v sklepnem delu poglavja v razmišljanje že vpeljal povezavo z globalizacijo. Četrto poglavje, namenjeno človekovim pravicam sem prav tako postavil v koherenco s prejšnjim, saj sem se zopet najprej posvetil razvoju in nazadnje predstavil še relacije z do tedaj analiziranimi koncepti. Sklepni del diplomskega dela predstavlja bolj poglobljen razmislek o povezavah med naslovnimi pojmi. Kljub temu, da so obrisi le-teh že podani v predhodnih poglavjih, se tu skušal osredotočiti zgolj na omenjene povezave in jih hkrati podkrepiti z nekaterimi dejanskimi primeri, med katerimi sta tudi Evropska unija in Slovenija. Sklepni del sestavljata preverjanje v uvodu postavljenih hipotez in iz tega izhajajoči zaključki o omenjenih konceptih v 21. stoletju.

2 GLOBALIZACIJA

2.1 Neskončne možnosti globalizacije

Vsekakor je razlaga globalizacije tako v politološki kot tudi drugih družboslovnih teorijah z ozirom na množstvo različnih miselnih tokov ena težjih nalog, ki si jo lahko zada raziskovalec. A morda tudi ta problematika nakazuje na značilnost globalizacije same. Opisuje se jo kot proces, obdobje, silo in stanje ter istočasno kot pojem, ki se ga razlaga in pojem, ki razlaga sam po sebi (glej Wunderlich in Warrier, 2007). Prav dejstvo, da jo je izredno težko uokviriti v neko dokončno in nesporno definicijo nakazuje, da je globalizacija izredno širok pojem, ki zajema vse vidike družbene aktivnosti, na celotnem svetovnem teritoriju in na širšem časovnem intervalu. Če je po nekaterih teorijah globalizacija stoletja, po bolj radikalnih celo tisočletja star pojav, pa so same teorije o globalizaciji mnogo mlajše.

Pikalo (2003, 14) na primer loči tri tokove teoretičnih razmišljanj o globalizaciji, med katerimi prvi tok iz sredine osemdesetih let prejšnjega stoletja predstavlja predvsem pretiravanje in nekritičnost v debatah o globalizaciji. Nacionalna država naj bi bila soočena s svojim zatonom, prav tako pa naj bi se zmanjšal pomen tradicionalnih dejavnikov mednarodne skupnosti. Drugi tok ponuja odgovor na prvega v smislu kritike njegovih poenostavljenih pogledov. Poleg tega, da zanika sam zaton držav, ponudi vpeljavo novih faktorjev v teorijo globalizacije. Tretji tok je bistven predvsem iz vidika tega, da dojema globalizacijo kot trend in ne kot zaključen proces ter kot pojem ki ga je potrebno razložiti. Poleg tega v analizo vpelje z neoliberalizmom pozabljen subjekt.

Waters poda zanimivo trditev prav glede teorij o globalizaciji. Po njegovem naj bi bila – »kot je bil postmodernizem koncept 1980-ih, globalizacija koncept 1990-ih, ključna ideja, s katero razumemo prehod človeške družbe v tretje tisočletje« (Waters 1995,1). Avtor nadaljuje s tezo, da je pojem »globalno« star vsaj 400 let, novorečje, ki vsebuje besede globalizacija, globalizirati ali globalizirajoč pa ima korenine v šestdesetih letih prejšnjega stoletja (ibid., 2). Brez oklevanja Waters sicer pripisuje levji delež zaslug za vpeljavo omenjenih pojmov v teoretski diskurz Rolandu

Robertsonu, bolj znanemu po njegovemu konceptu glokalizacije, s katerim se bomo še srečali v nadaljevanju.

Preden lahko preidem na samo razlago globalizacije, pa je potrebno poznati še nekaj opornih točk, ki ob njihovem razumevanju omogočajo bolj dodelan pogled na raziskovan pojem:

- Ločimo teorije globalizacije, ki izhajajo iz drugih bazičnih teorij (na primer liberalizem, neoliberalizem...), ter globalizacijske teorije (na primer skupine liberalnih institucionalistov, institucionalnih reformistov, statistov...²), ki pojasnjujejo znotraj globalizacije same, na kar opozarja Pikalo (2003).
- Po enemu bolj prepoznavnih teoretikov globalizacije Becku (2003, 23) moramo ločiti med pojmi globalizacije, globalnosti ter globalizma. Prvega bomo natančneje razložili in definirali v nadaljevanju, drugi pomeni zaznavno in reflektivno svetovno družbo oziroma globlje zavedanje o globalizaciji, slednji pa imperializem ekonomskega oziroma skrčenje globalizacije na zgolj ekonomsko dimenzijo.
- Koristna za razumevanje razmišljanj o globalizaciji je tudi - sicer zelo splošna - delitev teorij na globaliste in skeptike, ki jo razvijeta Held in McGrew (2002). Prvi od teh verjamejo v vpliv globalizacije na svet, državo in družbo, medtem ko drugi temu v različnih merah nasprotujejo.
- Med najprodnnejšimi je vsekakor neoliberalni diskurz globalizacije, ki med drugim globalizacijo pojmuje predvsem v ekonomskih okvirih in državo skrči na zgolj njene represivne aparate, ki omogočajo razvoj kapitala. Tudi sicer je v diskurzu globalizacije največkrat slednja najprej in v največji meri videna z ekonomskega vidika.
- Ključna vprašanja, ki se porajajo v celotnem diskurzu o globalizaciji, so: kdo vlada, s kakšnimi sredstvi, v čigavem interesu in s kakšnimi cilji (Held in McGrew 2002, 58). Različna stališča v odgovorih na ta vprašanja so osnova za ločevanje in medsebojno nasprotovanje različnih teorij.
- Pomemben za razumevanje globalizacije je Harveyev koncept »časovno-prostorske kompresije«. Ta pomeni »razvoj v katerem se čas lahko preuredi

---

² glej Held in McGrew, 2002: 84 ali nadaljevanje.

na način, da zmanjša omejitve prostora in obratno« (Waters 1995, 55). Ljudje lahko na različnih koncih sveta ob istem času s pomočjo tehnoloških dosežkov prisostvujejo istim aktivnostim (na primer poslovnim), kar pomeni, da so prostorske omejitve presežene oziroma da vsi živijo na istem mestu³.

Globalizacijo je prav zaradi njene širine torej mogoče razlagati na različne načine; od razlage na podlagi popolne neobremenjenosti z bazičnimi teorijami do diametralnega nasprotovanja že obstoječim teorijam oziroma naslanjanja nanje in njihovega izpeljevanja v nove teorije. V našem primeru se bom najprej posvetil bolj izstopajočim razmišljanjem o globalizaciji. Vsekakor lahko med teoretiki prepoznamo tiste, ki so svoje delo v večji meri posvetili globalizaciji in s tem pripomogli k njenemu boljšemu razumevanju ali pa odprli nove dileme glede procesa. Tako med mnogimi tudi Ulrich Beck, Roland Robertson, David Held, Anthony McGrew, Anthony Giddens globalizaciji namenjajo nemalo pozornosti, mi pa si bomo v strnjeni obliki najprej ogledali njihove poglede in na koncu dodali svoje razmišljanje.

2.2 Tveganje kot sila globalizacije

Globalizacija je tudi v razmišljanjih Becka vseobsegajoč proces, ki se ga ne da enostavno uokviriti v trdni definiciji. Sam trdi, da obstajajo različne globalizacije – ekološka, kulturna, gospodarska, politična itn., kar kaže na to, da se ideologija, značilna za tisto, kar Beck poimenuje globalizem, ob razkritju te večrazsežnosti razblinja (Beck 2003, 23). Raznacionaliziranje, s čimer Beck (ibid., 30) na en način opiše globalizacijo, tako ne pomeni zgolj erozije nacionalne države na področju ekonomije, temveč je pojav veliko globlji in jo tako načenja na vseh področjih.

Tudi zato se Beck, poleg tega, da sam podaja razlago globalizacije, spusti tudi v analizo dosedanjih pogledov na pojav oziroma v pregled različnih avtorjev. To mu služi kot potrditev teze o njeni večrazsežnosti in hkrati kot podpora zavrnitvi ekonomskega determinizma v razlagah globalizacije..

---

³ Na nek način Harvey s tem razmišljanjem obudi McLuhanov koncept »globalne vasi«.

Nacionalna država je po Becku predvsem teritorialna država, kar pomeni, da je njena aktivnost utemeljena in vezana na določen teritorij. Problem, ki ga predstavlja globalizacija za nacionalno državo, pa leži prav v preseganju te teritorialnosti. Nastaja namreč svetovna družba, ki ni vezana na teritorij in svojo aktivnost torej sproža izven meja nacionalne države. Slednja v kontekstu globalizacije namreč ni več zmožna, hkrati pa tudi ni pristojna za opravljanje vseh svojih tradicionalnih funkcij.

Beckovo smer razmišljanja o globalizaciji je potrebno razumeti z upoštevanjem njegovega zgodnejšega dela o družbi tveganja, ki naj bi nudila razlago družbenih sprememb. Tveganje je njegovo izhodišče analize družbenega razvoja (Waters 1995, 58) in s tem tudi razmišljanj o globalizaciji. Materialna blaginja je tista, ki je v fazi modernizacije družbi pomenila bistvo in naj bi se jo dosegalo z usmeritvijo na »maksimizacijo tokov materialnih virov« ter s pomočjo tehnologije, preko državnih mehanizmov pa ohranjalo njegovo pravično porazdelitev (ibid.). Blaginjo je bila pripravljena družba dosegati na račun negativnih »stranskih učinkov« modernizacije oziroma industrializacije, kot je na primer onesnaževanje, a temu po Becku sedaj ni več tako. Bolj kot materialna blaginja družbo sedaj zanimajo predvsem stranski učinki njenega doseganja (ibid., 58), ki predstavljajo tveganje, skrb za distribucijo slednjega pa nadomešča skrb za distribucijo dobrin.

Kar povezuje tveganje z globalizacijo, je to, da naj bi bila »modernizacija primarna sila globalizacije« (Waters 1995, 60), kar pomeni, da je tudi industrializacija pravzaprav globalna sila in ima zato globalne učinke. Slednji tako niso več vezani na teritorialne meje in določene skupine posameznikov, temveč te okvire svobodno prehajajo. Zaradi vsega tega postaja tudi tveganje globalno, a Beck postavi tezo, da obstaja tudi obratno – da tudi tveganje samo po sebi globalizira s tem ko univerzalizira in enači (ibid.), kar pomeni, da »vpliva na vsakega člana družbe ne glede na lokacijo in družbeni razred« (ibid.). Edina logična rešitev tem globalnim tveganjem so zato naddržavni mehanizmi, ki pa se jim morajo za razliko od faze modernizacije priključiti vsi – tako tisti, ki sprožajo napredek in na njegov račun bogatijo, kot tisti, ki nosijo le posledice. Razlog temu je, da je materialni napredek sicer omejen na določene skupine in področja, njegovi stranski učinki in tveganje pa vsekakor niso. Tako ne velja, da bi lahko tisti, ki se z napredkom okoriščajo, tveganje

kanalizirali na revnejše, temveč vse bolj postaja jasno, da posledice in tveganje nosijo vsi in na globalni ravni⁴.

Po Becku nastaja v tem kontekstu »refleksivna svetovna družba«, ki je zavedna tako same sebe kot tudi novih okoliščin svojega obstoja. Beck to »značilnost« poimenuje globalnost (Beck 2003, 23). Ta svetovna družba je v bistvu tista, ki spodkopava moč in oblast nacionalne države, vezane na teritorij, saj prav njena globalnost sili, da se problemi rešujejo prilagojeno njihovemu globalnemu kontekstu, v katerem obstajajo. Svetovna družba zato obstaja izven nacionalne države, a hkrati tudi brez svetovne države in svetovne vlade (ibid., 27), kar ponazarja nov tip »dezorganiziranega kapitalizma«, ki nadalje predstavlja nevarnost tudi za sam koncept demokracije in ne le za državo. Ta novi kapitalizem namreč proizvaja čedalje več s čedalje manj dela, kar pomeni problem, če upoštevamo, da je zahodna demokracija »demokracija dela« in zato s hiperproduktivnim kapitalizmom razpada, ko izginja potreba po njem. Jedro vrednot demokratične družbe je materialna varnost, ki pa s seboj nosi tudi politično svobodo, »zapisano« v družbeni pogodbi (ibid.).

Zanimiva je primerjava Beckove in Baumanove analize globalizacije z vidika odnosov bogatih in revnih oziroma »zmagovalcev in poražencev« globalizacije. Če je Beck gotov, da preko »učinka bumeranga« v končni fazi nosijo negativne posledice globalizacije vsi, tako prvi kot drugi, pa je Bauman bolj prepričan o nastajanju novih delitev svetovne družbe. Medtem ko torej Bauman napoveduje novo stratifikacijo kot posledico globalnega napredka, je Beck prav s sklicevanjem na slednjega bolj naklonjen viziji o možnosti in nujnosti sodelovanja vseh slojev svetovne družbe.

---

⁴ Temu Beck nazorno pravi »učinek bumeranga«, kjer se zavedno povzročen negativen učinek proizvodnje vrne v nepričakovani posledici. Tako lahko na primer onesnaževanje lahko prinese naravno katastrofo, ki ji ne more ubežati nihče. Žrtev poleg že obstoječih postanejo tudi storilci.

2.3 Človeške posledice globalizacije

V monografiji, katere naslov bi lahko prevedli tudi z zgornjim, Bauman razlaga globalizacijo predvsem z vidika odnosa posameznika do globalizacije. Kot pravi sam smo »priča svetovni restratifikaciji« (Bauman 1998, 70) oziroma nastajanju nove socio-kulturne ureditve sveta. V tej ureditvi svobodna izbira nekaterih pomeni »kruto usodo« drugih; poleg kapitala in financ se koncentrira tudi svoboda gibanja in akcije. Zato Bauman ugotavlja, da je globalizacija »marginalizacija dveh tretjin svetovne populacije« (ibid.), ki se dogaja v že znanem kontekstu kompresije časa in prostora.

Nacionalna država po besedah Baumana erodira, sile, ki so temu vzrok, pa so transnacionalne in hkrati nevidne, nedoločljive ter anonimne, kar pomeni, da ne oblikujejo unificiranega, urejenega sistema (ibid., 57). Zaradi teh dejavnikov je nemogoče določiti center nadzora oziroma moči – še več – ne ve se, kaj naj bi nadzor in moč sploh pomenila ter na kaj naj bi se nanašala. Globalizacija je tako lahko dojeta le z vidika njenih učinkov in zato predstavlja nekaj, kar se nam vsem dogaja in ne nekaj, kar bi bilo plod naše iniciative (glej Bauman 1998, 60). Nasprotno temu (ne)sistemu Bauman postavlja blokovsko delitev, ki je svet naredila v totalnost, kjer je imel vsak njen del pomen in smisel in je bil hkrati v odnosu z nekim centrom – v tem primeru z enim izmed blokov. Države, ki so bile povezane v blok, so delovale po principu »meta-suverenosti«, kjer so posamezne države dopolnjevale svojo suverenost in moč s pomočjo drugih držav in so tako tvorile enoten sistem soodvisnosti (ibid., 63).

Po koncu blokovske delitve pa nastane prav zaradi te nezadostnosti množstvo šibkih držav brez dejanske sposobnosti ohranjanja suverenosti. Le-te so nastale iz množstva lokalnih etnij, ki so izkoristile pravico do samoodločbe in možnost ohranjanja svoje suverenosti s pomočjo naslanjanja na nadnacionalne ustanove, kot sta Organizacija združenih narodov (v nadaljevanju OZN) in NATO. A te šibke države so po Baumanu prav tisto, kar novi svetovni red potrebuje in jih zato tudi ustvarja, saj mu omogočajo varnost, hkrati pa ne predstavljajo ovir svobodnemu trgu (Bauman 1998, 66). Države ohranjajo le vlogo »čuvaja mega-podjetij«, kar dopušča

trgu, da se razvija brez ovir. Iz tega razmišljanja Bauman izpelje oster sklep, da »globalizacija ni nič drugega kot totalitaren podaljšek njihove (globalni trg, op.p.) logike na vse vidike življenja« (ibid.). Ekonomska globalizacija potrebuje politično fragmentacijo, ki dopušča koncentracijo kapitala, financ in ostalih virov v rokah »novega bogatega sloja«, ki ne pozna časovnih in prostorskih omejitev.

Iz tega Bauman sklene ključno razlago nove svetovne stratifikacije kot ključne človeške posledice globalizacije. Nova stratifikacija pomeni, da novi bogati sloj ne potrebuje več revnih, kot je bilo značilno pred tem. Izpad dialektike gospodar – hlapec je rezultat tega, da so »novi bogati« del s časom in prostorom neomejenega sveta, medtem ko so »novi revni« prav nasprotno na ti dve dimenziji neločljivo vezani. Bogati sloj ne potrebuje več revnih oziroma nanje ni več vezan, slednji pa ostajajo zgolj lokalneži, ki jim bogati sloj za ohranjanje svojega statusa preprečuje mobilnost po času in prostoru – ta naj bi bila sicer, ironično, glavni dosežek globalizacije (Bauman 1998, 72-76).

Iz tega vidika je globalizacija neenaka in ustvarja novo hierarhijo, kjer vzajemne soodvisnosti med različnimi sloji ni več in kjer med njimi ne obstajajo več vezi in povodi za kompromise. Dosežki globalizacije so tako po Baumanu večinoma v rokah svetovne manjšine, medtem ko hkrati poteka tudi lokalizacija. Slednja je usmerjena na preostali del svetovne populacije in pomeni kanaliziranje globalizacijskih eksternalij na nemobilno večino, prikovano na čas in prostor.

2.4 Kulturne korenine globalizacije in glokalizacija

Poleg mnoštva teorij, ki se hote ali nehote v analizi oziroma razlagi globalizacije večinoma osredotočajo na njene ekonomske vidike, pa obstajajo tudi takšne, ki se ogibajo pogleda zgolj skozi ekonomska očala in skušajo razgrniti druge vzroke in posledice globalizacije. Tako Robertson, ki mu Waters (1995, 38) priznava velike zasluge za teoretsko vpeljavo pojma globalizacije, vsaj v začetnih poskusih razlaga slednjega preko kulturnih vidikov.

V svojem zgodnejšem delu skuša Robertson razložiti svetovni red kot celostni sistem, ki pa bi moral – kot vsak družbeni sistem – vsebovati načine za razrešitev štirih osnovnih sistemskih problemov: prilagajanja okolju, doseganja ciljev, integracije in interakcije delov sistema ter določil za reprodukcijo sistema (glej Waters 1995, 40). Ključni razlog za to, da svetovni red ni mogel obstajati kot celosten sistem, je po Robertsonovi razlagi predvsem v zadnjem od sistemskih problemov, ki ponazarja kulturni podsistem svetovnega sistema. Tako so verske, zakonske in normativne ter industrijsko – tehnološke prelomnice med posameznimi deli, torej v tem primeru državami, onemogočale globalno združevanje. Po tej logiki bi lahko recimo vpeljali Wallersteinov koncept delitve sveta na center in periferijo, ki sicer obstaja bolj na podlagi ekonomskih razlik (Wallerstein 2006).

Konec osemdesetih Robertson začne opazovati zapiranje teh kulturnih prelomnic in vpelje koncept kulturne globalizacije, kjer je bistvena predvsem kompresija sveta, s katero se lahko srečamo pri mnogih avtorjih, ter – morda še v večji meri – globalna zavest. V kontekstu kompresije sveta je pomembna predvsem soodvisnost med nacionalnimi sistemi ter njena krepitev, globalna zavest pa pomeni vse pogostejše prenašanje individualnih ali kolektivnih problemov na globalno raven. Waters (1995, 42) to ponazarja s pojmom redefinicije – ekonomske teme postajajo stvar svetovne ekonomije, državljanstvo stvar univerzalnih človekovih pravic, onesnaževanje stvar reševanja planeta in tako dalje.

Ta trend prenašanja Robertsonu pomeni, da je svetovni sistem dejanska možnost in da svet postaja čedalje bolj integriran. Nove oblike interakcij, ki se gradijo med posamezniki, nacijo, mednarodnim sistemom ter človeštvom, gradijo »družbene procese globalizacije« (Waters 1995, 43), najpomembneje za razumevanje Robertsona pa je, da po njegovem izvorov teh procesov ne gre iskati šele od pojava kapitalizma naprej, kljub temu da sta modernizacija in industrializacija sicer prispevala k hitrosti in jakosti globalizacije. Tako imenovana »germinalna ali zarodna faza« naj bi se začela že okoli leta 1400 s pojavom kolonializma, zametkov državnih tvorb, heliocentrizma in podobno, medtem ko naj bi se pospešena globalizacija pričela pred približno stotimi leti. Moderna globalizacija, umeščena v najpoznejši del obdobja pospešene globalizacije, pa Robertsonu pomeni predvsem reflektivni svet – tako si na

primer izposodi teorijo o negotovosti glede končne točke razvoja, ki pelje v družbo tveganja pri Giddensu in Becku.

Kljub temu Robertson zavzema stališče, da naj bi bil zaradi globalizacije – kljub negotovosti in morebitnim stranskim učinkom, ki jih prinaša za seboj – svet bolj »združen in sistematičen« (Waters 1995, 47). V svojem kasnejšem razmišljanju to tezo odreši morebitnih iz nje izhajajočih sklepov, da potemtakem globalizacija pomeni preseganje lokalnega. Prav nasprotno Robertson vpelje pojem glokalizacije, ki vidi lokalnost kot enega od vidikov globalizacije oziroma kot njen konstrukt.

Globalizacije tako ne gre jemati zgolj kot homogenizacijo. Potrebno je razumeti, da ima vsak njen »imperativ tudi lokalni aspekt« (Robertson v Featherstone in drugi 1995, 34). Globalizacija je hkrati povezava različnih in mnogih lokalnosti ter njihovo izumljanje. To pomeni, da globalizacija zaradi kompresije prostora prinaša skupaj oziroma združuje lokalno, poleg tega pa ta pojem ter ostale, kot na primer dom in skupnost, na novo proizvaja. Globalizacija je tako po Robertsonu »rekonstrukcija doma, skupnosti in lokalnosti« (ibid., 30), kar pomeni, da so koncepti lokalnosti po novem rezultat globalnih diskurzov⁵.

2.5 Globalizacija kot posledica modernizacije

Giddens, ki ga lahko postavimo ob bok Robertsonu, če iščemo izvor vpeljave pojma globalizacije, ima slednjo za neposredno posledico modernizacije. V svoji teoriji o globalizaciji izhaja iz nastanka modernih družb, ki jih zaznamujejo štiri dimenzije: kapitalizem, nadzor, vojna in industrija. Moderna vsebuje svetovno ekonomijo, ki jo upravljajo transnacionalne korporacije neodvisno od državnega nadzora na enem in globalnem trgu, enoten svetovni vojaški red, ki je uokvirjen v mednarodnih zaveznih in institucijah, širši nadzor nad prebivalstvom kot posledico medsebojnega dopolnjevanja držav na področju suverenosti in sposobnosti

---

⁵ Robertson (v Featherstone in ostali, 1995: 39) omenja Balibarja, ki govori o »svetovnih prostorih, kjer je lokalno v bistvu mikro-manifestacija globalnega, ideja doma pa je ločena od ideje lokalnega, kar proizvaja množstva »polovičarjev« - ljudi, ki so hkrati pripadniki različnih lokalnosti, skupnosti, itd.

ter industrializacijo kot povečano in v nove tehnologije ter storitve usmerjeno proizvodnjo, kot novo delitev dela ter kot grožnjo okolju na globalni ravni (Waters 1995, 50).

Te štiri dimenzije moderne so hkrati vzrok in posledica treh dinamik, ki jih Giddens pripisuje modernim družbam v njihovem razvoju. Prva od njih je ločevanje časa od prostora⁶, ki je hkrati tudi osnovni pogoj globalizacije in pomeni, da je človeška aktivnost s tema dvema dimenzijama neomejena. Druga je ločevanje družbenih odnosov od lokalnosti in s tem njihova ponovna graditev preko časa in prostora. Tretja pa je reflektivnost, kar pomeni, da so moderne družbe visoko zavedne tveganja, ki ga s seboj prinaša modernizacija, in ga zato preko zbiranja informacij nenehno skušajo omejiti (Waters 1995, 49).

Refleksivnost je po Giddensu tudi glavna in najbolj prepoznavna značilnost modernih družb in enostavno pomeni, da se družbe več ne zanašajo na ponujene razlage in tradicijo, ampak skušajo svoje življenje usmerjati samoiniciativno in z lastnim premislekom⁷. Ta dimenzija, skupaj s prej omenjenima dvema, omogoča in povzroča, »da se razvijejo kompleksni odnosi med lokalnimi aktivnostmi in interakcijami na razdaljo« (Waters 1995, 50), kar pomeni, da se odnosi med oddaljenimi lokalnimi družbami vzpostavijo in okrepijo ter s tem povzročajo medsebojni vpliv in odvisnost.

V novejšem delu o globalizaciji Giddens trdi, da je ta medsebojni vpliv več kot zgolj ekonomske narave in navaja, da gre za transformacijo ki obsega tudi

---

⁶ Tu zopet spomnimo na Harveyev koncept časovno-prostorske kompresije, saj obstaja nevarnost, da bi v analizi globalizacije le-tega pomešali s Giddensovim »ločevanjem časa od prostora«. Slednje pomeni predvsem to, da prostor ni več vezan na čas in obratno, kar omogoča nove oblike družbene aktivnosti, medtem ko je za Harveyev koncept bistveno krčenje obeh dimenzij, ki pa ima v končni posledici enak učinek kot Giddensovo ločevanje.

⁷ Tudi Beck razvija svojo teorijo na konceptu reflektivnosti in na tveganju, kot smo že nakazali poprej, a se pri njemu večji del tega zvrne na ekološko dimenzijo. Ker so ekološke posledice industrializacije oziroma modernizacije neomejene z mejami in družbenimi delitvami, je po Becku ta proces tudi gonilo globalizacije. »Tveganje globalizira, ker univerzalizira in izenačuje« (Waters 1995:60).

»politične, tehnološke in kulturne dimenzije« (Giddens 2002, 29) na svetovni ravni predvsem s pomočjo tehnologij elektronske komunikacije, ki omogočajo spremembo dimenzij časa in prostora. Globalizacija prav tako spreminja pojmovanje nekaterih vidikov družbe, ki so jih po Giddensovem mnenju razvili v razsvetljenstvu, a so se z razvojem spremenili v nepričakovane oblike. Tako na primer tveganje ni več predvidljivo, temveč je povezano z večjo negotovostjo kot nekoč, saj ga zaradi zmanjšane zaupanja v znanost ni mogoče več napovedovati. V bistvu pa tudi sam razvoj znanosti, prav nasprotno, še dodatno povečuje negotovost in tveganje, saj nove tehnologije in izumi s seboj nosijo neslutene posledice⁸. Poleg vpliva na samo tveganje globalizacija načinja še tradicijo, družino in demokracijo ter predvsem s svojim izrazom v *laissez-faire* svetovnem ekonomskem sistemu ustvarja nekaj, čemur Giddens pravi »pobegli svet«⁹ (Giddens 2002, 20). Problematično pri slednjem je, da ga zgolj ekonomija v obliki svobodnega globalnega trga ne zmore in hkrati tudi noče »ujeti«, kar nakazuje na potrebo po preskoku iz tradicionalnih, državno vodenih praks na transnacionalno raven upravljanja s problemi, ki postajajo globalni. Giddens kot rešitev predlaga transnacionalne strukture po vzoru na primer Evropske Unije (v nadaljevanju EU), ki bi prerasle negativne plati globalizacije in vzpostavile pravičen, demokratičen in kozmopolitski svetovni sistem (glej Giddens, 2002 95–100).

2.6 Transformacionalizem kot srednja pot med globalisti in skeptiki

Held in McGrew (2002) k razumevanju globalizacije doprineseta predvsem sicer splošno delitev diskurza o globalizaciji na skupini »globalistov« in »skeptikov«, ki ju najenostavneje ločimo po drži glede obstoja in učinkov globalizacije. Medtem ko naj bi globalisti verjeli v realnost in transformativni značaj globalizacije, naj bi skeptiki v to dvomili in hkrati verjeli v pretirano poudarjanje pomena procesa. Stran od ločevanja že obstoječih teorij globalizacije na omenjeni skupini pa Held in McGrew ponudita srednjo pot »kozmpolitske socialne demokracije«, ki sicer izvira iz širše in mnogo starejše ideje kozmopolitstva.

---

⁸ Giddens kot dober primer navaja genski inženiring.

⁹ V izvorniku »runaway world«.

Ključni gradniki njunega koncepta so »globalna socialna pravičnost, demokracija, univerzalne človekove pravice, človeška varnost, vladavina prava in transnacionalna solidarnost«, ki morajo uokvirjati sisteme vladanja, ekonomije in varnosti pod pogoji »aktivističnih držav, globalne progresivne koalicije..., močnih multilateralnih institucij, odprtega regionalizma, globalne civilne družbe, redistributivnih režimov, regulacije globalnih trgov in transnacionalne javne sfere (Held in McGrew 2002, 118-136). Iz tega je razvidno, da se avtorja ne odmikata od države, kot še vedno pomembnega dejavnika v globalnem sistemu, ampak se v razmišljanju pomikata v smer transformativnega značaja globalizacije, kjer je »država preoblikovana, a ne izničena« (Ray 2007, 77). Država še vedno predstavlja medij, skozi katerega se manifestirajo globalni tokovi družbene aktivnosti in interakcije, a je daleč od donedavno trdnega vestfalskega koncepta. Realpolitiko močnih suverenih držav je s porastom inter- in transnacionalnih akterjev nadomestila »globalna politika«, ki predstavlja »ekstenzivne oblike političnih omrežij, interakcij in vladanja, ki vse dobijo svetovni pomen in učinke« (Held in McGrew 2002, 17) v obliki možnosti »akcije na daljavo«.

V globalizacijskem procesu ima tako po Heldu in McGrew-u večji pomen »mehka moč« v obliki zmožnosti vpliva na interese, obnašanje, cilje in identitete akterjev ter na javno mnenje, vse to pa v kontekstu »kompleksne soodvisnosti«¹⁰, kjer ni dopuščeno, da bi močnejše države popolnoma zanemarile pomen in vpliv šibkejših. Kljub temu pa je predznak globalizacijskega procesa še vedno neenakost – prav zaradi »prirojene« želje in potrebe držav po prevladi v tekmi z drugimi državami. Kozmopolitska socialna demokracija je zato šele tista, ki bi po njenem mnenju ustvarila pravičnejši svetovni red.

2.7 Globalizacija kot nova oblika družbene ureditve

Skupni imenovalci v diskurzu o globalizaciji so nam s hitrim pregledom nekaterih teoretskih razmišljanj kaj hitro jasni. Vsekakor bi bilo težko najti teorijo, ki

---

¹⁰ Avtorja teorije kompleksne soodvisnosti sta sicer Robert Keohane in Joseph Nye, ki v njuni *Power and interdependence: World politics in transition* iz 1977 zagovarjata tezo o povezanosti držav in družb v kompleksne in raznolike vzorce soodvisnosti.

se ne bi vsaj dotaknila ideje o kompresiji časa in prostora. Tako je globalizacija »redukcija geografskih omejitev družbenih ureditev« (Waters 1995, 163), hkrati pa prav zaradi tega tudi grožnja suverenosti države. Orodje za krčenje omenjenih dimenzij, tako mnogi avtorji, je v tehnološkemu razvoju oziroma modernizaciji, ki je predhodna globalizaciji, hkrati pa je tudi njena posledica.

Razvoj, ki je povzročil in še vedno povzroča časovno-prostorsko kompresijo, se tako manifestira na različnih poljih družbene aktivnosti tako na lokalni kot na globalni ravni, a se teoretski diskurz kljub temu večinoma vrti okoli pojmov ekonomije in državne suverenosti. Dejansko bi lahko na podlagi teorije in tudi dejanskih kazalnikov – Held in McGrew na primer navajata, da transnacionalne korporacije proizvedejo do 35% svetovnega outputa, 70% izmenjav in 80% investicij (Held in McGrew, 2002) – zatrdili, da »država, ..., je ogrožena in v zatonu« (Waters 1995, 163). Natančneje se bomo analize države lotili kasneje, na tem mestu pa lahko zgolj opozorimo na problematiko, ki izhaja iz te trditve. Če upoštevamo, da je država še vedno temeljna oblika družbene organizacije, lahko sklepamo, da ob njenem morebitnem izginotju »izgine tudi državljanstvo in državljanske pravice ter tudi liberalna demokracija« (ibid.). Prav iz teh skrbi tudi izhaja naše raziskovanje povezav med globalizacijo, državo in človekovimi pravicami, ki se ga lotevam v tem delu.

Problematično je zato tudi videnje globalizacije kot zgolj enoznačnega procesa z ekonomskim predznakom, kot ga na primer zagovarja neoliberalni diskurz. Čeprav je gonilo sodobne globalizacije morda v triadi tehnologija – ekonomska logika – politika (McGrew v Baylis in drugi 2008, 22) pa so tako posledice kot tudi vzroki globalizacije širši. Globalizacija je tako ekonomska kot tudi politična in kulturna in jo zato lahko definiramo kot proces »transnacionalnih tokov (ljudi, denarja, kultur, dobrin, itn.) preko meja«, hkrati pa bodo »njeni učinki vedno prostorsko nekje umeščeni« (Ray 2007, 7). Globalizacija zato tudi ni preseganje lokalnega, saj je slednje venomer njen vidik – njen izvor ali njen naslovnik – kar ugotavlja že Robertson in svoje razmišljanje uokviri v koncept glocalizacije.

Kljub temu, da globalizacija seli družbeno aktivnost iz lokalne in nacionalne arene na internacionalno, transnacionalno in globalno, se njeni učinki venomer kažejo v vseh naštetih. Radikalen pogled na to je viden recimo pri Wallersteinu, ki s svojo

teorijo svetovnega kapitalizma loči svet na center in periferijo, med katerima se ustvarja izkoriščevalski odnos in kjer periferija nosi posledice ekonomske globalizacije. Prav tako na primer Bauman opaza, da se svet ločuje na tiste, ki z globalizacijo pridobivajo in so globalno mobilni, ter tiste, ki nosijo negativne posledice procesa in ostajajo prikovani na lokalno (Bauman 1998, 74).

Vprašanje je ali se v tem kontekstu dogaja tudi neenak vpliv globalizacije na človekove pravice. Ali so nekateri z globalizacijo v boljšem položaju kar se tiče njihovega zagotavljanja in kršenja, če se vrnem nekoliko nazaj pa, ali globalizacija sploh vpliva na človekove pravice.

Če bi morali izpostaviti ključne točke, ki predstavljajo temeljne značilnosti globalizacije v 21. stoletju, kot so dojete v teoretskem diskurzu in kot so dejansko vidne, bi torej rekli, da:

- je globalizacija rezultat delovanja sil triade ekonomija-tehnologija-politika,
- predvsem tehnologija izmed omenjenih treh krči oziroma ločuje dimenziji časa in prostora,
- to krčenje vzpostavlja nove načine družbene organizacije in aktivnosti,
- se ti dve dogajata preko vzpostavljenih meja nacionalnih držav,
- to pomeni, da je globalizacija raznacionaliziranje in prenos družbene aktivnosti na supranacionalni¹¹ nivo.

Končna od naštetih točk nam govori o lokaciji družbene aktivnosti, ki je v bistvu nedoločljiva, a to niti ni bistvena problematika. Bolj žgoče je vprašanje legitimnosti in odgovornosti »globalnega sistema«, ki nastaja. Dejansko se ustvarja svetovna družba brez svetovne države in brez svetovne vlade (Beck 2003, 27), kar pomeni, da ni centra moči, hkrati pa tudi ne centra odgovornosti. Tako tudi ni naslovnika zahtev, izhajajočih iz družbe, ki zato naposled še vedno obstaja uokvirjen v nacionalni državi. Goodhart (2001, 532) zato upravičeno opozarja na demokratski deficit globalnega reda, ki mu manjkajo sistemi preglednosti, odgovornosti in predstavnštva.

---

¹¹ Goodhart (2001) v supranacionalni nivo združi internacionalni, transnacionalni in globalni nivo družbene aktivnosti.

Poglavje globalizacije bi lahko zaključili s podobnim spoznanjem tistemu na začetku razprave o njej. Namreč, sam pojem je skrajno izmuzljiv za analizo in prav zato skrajno dovzeten za množstvo nepovezanih definicij, ki so v najboljšem primeru zgolj variacije na temo¹². Večrazsežnost globalizacije kot procesa se tako kaže tudi v večrazsežnosti njenih vzrokov, posledic, predvsem pa teorij in njenih definicij.

---

¹² Osnovna »tema« bi v diskurzu bile malo prej naštete skupne točke oziroma temeljne značilnosti globalizacije 21. stoletja, ki sem jih skušal prikazati kot ekstrakt obdelanih teorij.

3 DRŽAVA

3.1 Stanja države

Država se nedvomno s časom spreminja oziroma je podvržena evoluciji, torej ni statična in je zato eden od pomembnejših elementov, ki jih je smotrno ali celo nujno analizirati pri proučevanju trendov 21. stoletja. Prav zaradi omenjene lastnosti države, torej njene prirodne dinamičnosti, se moramo vzdržati analize, ki bi se lotevala problema zgolj v okviru 21. stoletja. Če hočemo spoznati dejanske spremembe države v kontekstu globalizacije, moramo dobro poznati tudi njeno zgodovino in razvoj skozi le-to. Tudi Sorensen (2004) ugotavlja, da sta omenjena dva dejavnika nujno pomembna za razumevanje usmeritve trenutnih sprememb pa tudi samih debat o njih. Zgodovina je torej, lahko bi rekli, podlaga za razumevanje sedanjosti in ključ za napovedovanje prihodnosti. V nadaljevanju bom zato najprej na kratko prikazal državo v zgodovinskem kontekstu in se šele nato posvetil njenemu trenutnemu stanju. Njena prihodnost bo prihranjena za še kasnejši del, ki bo bolj osredotočen na povezavo države z ostalimi proučevanimi elementi, torej globalizacijo in človekovimi pravicami.

3.2 Vzrok moderne države

Hoffman (1995, 1) ugotavlja, da danes obstaja preko 180 entitet, ki same sebe opredeljujejo kot države, so mednarodnopravno priznane in za večino ljudi nenadomestljive. Že samo iz te ugotovitve bi lahko izluščili temeljne postavke države, ki jih je pionirsko zastavil Weber v svoji definiciji:

»država kot človeška skupnost, ki (uspešno) monopolizira legitimno uporabo fizične prisile znotraj danega ozemlja« (Weber v Hoffman 1995, 34)

Monopol, ozemlje, legitimnost in sila so tako neločljivi in medsebojno prepleteni gradniki države, kot jo poznamo danes, torej moderne države. Celoto teh štirih elementov država uveljavlja in vzdržuje preko politične oblasti ali

zakonodajalca, javne uprave, policije in oborožene sile (Haralambos in Holborn 1995, 511). Tako oblikovana država ima pet ključnih karakteristik, ki jih Hoffman (1995, 50) navaja kot derivat Webrove definicije in hkrati kot ključne točke razlikovanja moderne države od njene predmoderne oblike:

- država je tako prepoznaven komplet od družbe ločenih institucij, da s tem ustvarja delitev na javno in zasebno,
- je suverena in vrhovna sila znotraj ozemlja,
- svojo suverenost in silo uveljavlja nad svojim prebivalstvom,
- ima profesionalno birokratsko osebje, ki ga odlikuje neoseben in racionalen pristop ter
- poseduje zmožnost zbiranja sredstev¹³ od svoje populacije.

Tako tudi sama Webrova definicija ne ustreza drugim oblikam države razen moderne – ta se do popolnosti ni razvila vse do 20. stoletja (Sorensen 2004, 9) - saj so bile njene predmoderne oblike zaznamovane z drugimi lastnostmi. Dejansko so razne oblike državnosti obstajale že pred tisočletji, a jih ne moremo pojmovati na isti ravni kot moderno državo. Kot opozarja Sorensen (ibid.), so te tvorbe kvečjemu predmoderne razvojne stopnje državnosti, prav tako pa le-teh »trenutni diskurz glede usode države ne naslavlja« (ibid.). Če hočemo torej razpravljati o prihodnosti države, moramo poznati njen zgodovinski kontekst, a ga hkrati tudi omejiti na relevanten interval. V našem primeru bo ta zamejen z vestfalsko ureditvijo in evropskim prostorom, kar pa seveda ni povsem neosnovano.

Zaradi zgodovinskih specifik lahko namreč evropski kontinent pojmuje kot rojstni kraj držav oziroma izhodišče njihovega razvoja. Razdrobljenost kontinenta na območja avtoritete posameznih verskih in sekularnih elit ter kapitalistični proizvodni način sta predstavljala podlago za kasnejši razvoj države. Kapitalizem je vzpodbuda gradnji moderne države zato, ker »je za svoje uveljavljanje potreboval red, nevtralnost oblasti in varovanje« (Matteucci 1993, 94), kar je lahko zagotavljala le slednja¹⁴. Elite so prispevale s tem, da so kot koncentrirana oblast s svojo željo po učinkovitosti težile k racionalizaciji in birokratizaciji, ki sta nasploh značilni za moderno državo. Slednja

---

¹³ Materialna sredstva v obliki pobiranja davkov.

¹⁴ Kasneje bomo videli tudi, da se tesna povezava med suvereno državo in kapitalizmom še vedno kaže kljub nekaterim dvomom.

je tako, tudi po Matteucciju (1994, 94), »značilna stvaritev Evrope..., ki se je nato v devetnajstem stoletju oblikovala kot predstaviška nacionalna birokratska država«.

Kanonsko poudarjeni Vestfalski mir iz leta 1648 je torej razpršeno srednjeveško avtoriteto zamenjal z ureditvijo, utemeljeno na centralizirani in moderni avtoriteti, najprej po načelu »cuius regio, eius religio«, potem pa s koncentracijo vlade, ekonomije in nacionalnosti (Sorensen 2004, 9-13). Po tem sistemu moderno državo sestavljajo: vlada skupaj z upravo, policijo in vojsko pod okriljem prava, ki uveljavlja monopol nad legitimno uporabo sile na danem ozemlju, ljudje, ki v njegovih okvirih tvorijo skupnost državljanov in civilno družbo¹⁵ ter nenazadnje državno gospodarstvo, ki je samovzdržno in predstavlja glavne sektorje, ki so pomembni za njegovo lastno reprodukcijo (Cox v Sorensen 2004, 14).

Vestfal je tako izpodrinil stare avtoritete – predvsem versko – in jih prisilil h konsolidaciji. Močnejše države so si preko uporabe sile podredile ali priključile šibkejše, hkrati pa so si medsebojno pomagale pri podreditvi nedržavnih akterjev in njihovi izločitvi iz posedovanja sredstev moči. Počasi so tako države resnično pridobivale monopol – v končni obliki monopol nad legitimno uporabo sile na danem teritoriju, oziroma tiste štiri sestavine, ki jih Weber poda kot ključne za moderno državo.

3.3 Družba in posameznik

Dejansko pa brez vključitve naslovnih akterjev monopola države oziroma tistega, kar država ni, analiza ne more biti popolna, saj so prav odnosi med civilno družbo in državo ter posameznikom in državo ena izmed ključnih vprašanj družboslovnih razprav. Tudi sama povezava konceptov človekovih pravic in države, ki jo bomo opravili kasneje, v nekem smislu pomeni prav analizo omenjenih odnosov in zato podpira relevantnost krajšega vpogleda vanje.

---

¹⁵ Oziroma »zamišljeno skupnost«, ki temelji na skupnih predstavah, običajih in podobnih vezeh (glej Anderson 1998).

Vsekakor pri analizi civilne družbe ne moremo mimo Heglovih razmišljanj, ki slednjo opredeljuje predvsem ekonomsko. Človeka preko njegovega dela Hegel opredeli kot lastnika, čigar lastnina je odtujena¹⁶ in ustvarja zadovoljitev interesov drugih posameznikov, a se ta kljub svoji lastni partikularnosti brez odtujitve ne more posvetiti zadovoljitvi svojih interesov in potreb. Bistven za razumevanje civilne družbe, kot jo definira Hegel, je sistem potreb in zadovoljitve, ki ga povezuje delo kot njegov ključni člen. Heglu torej na sploh predstavlja izziv iskanje celovite države, kjer naj bi bila zagotovljena tako splošni interes kot interes civilne družbe, sinteza obeh pa naj bi predstavljala bistvo in pogoj sodobne države kot udejanjene konkretne svobode. Bistvo je torej iskati v relacijah – na eni strani posameznika do skupnosti in na drugi skupnosti do države – kjer se izkaže, da ena stran za svoj obstoj nujno potrebuje drugo.

Najenostavneje zato civilno družbo definiramo tako, da jo postavimo kot nosilca interesov, ki so nasprotni interesom države. Če so interesi države splošni, so družbeni interesi partikularni, čeprav vključujejo množstvo interesov, izhajajočih iz posameznikov. Nasproti civilni družbi pa nadalje stojijo individualizirani posamezniki, ki so to svojo značilnost pripeljali do vrhunca »v obdobju demokratične revolucije z deklaracijo o pravicah človeka in državljana« (Matteucci 1994, 118). Družba je po eni strani neodvisna od države in deluje z namenom uveljavljanja lastnih interesov, ki so različni državnim, pri čemer uporablja tudi drugačna sredstva, iz tega pa nadalje izhaja tudi odsotnost želje po zasedbi oblasti. Po drugi strani je družba močno vezana na državo kot okvir svojega delovanja, saj je slednja glavni naslovník njenih zahtev, želja in interesov.

Kljub temeljnim razlikam med obema entitetama tudi Kustec - Lipicerjeva (2006, 44) ugotavlja, da je državo nesmotrno proučevati brez upoštevanja civilne družbe in navaja, da je po mnenju nekaterih avtorjev celo ključno razumevanje države z vidika »njenih odnosov s civilno družbo«. Država naj bi tako nastala šele s prepoznanjem in legitimiranjem s strani njenih prebivalcev oziroma njene družbe. Če za primer vzamemo Eastonov sistemski pristop, ki je sicer poskušal ponuditi rešitev

---

¹⁶ Odtujene so le zunanje oblike lastnine. Lastnina, ki predstavlja notranje značilnosti človeka, ostajajo brezpogojno neodtujljive. Te konstituirajo posameznikovo osebo.

za nezmožnost institucionalnega pristopa, da ponudi ustrezno definicijo države¹⁷, vidimo, da tudi ta poudarja vlogo od države različnih akterjev. Easton v svoji shemi črne skrinjice poudarja input kot vnos želja, interesov in zahtev s strani civilne družbe, slednja pa je potemtakem tudi subjekt outputa (iznosa) in tvorec feedbacka (povratne informacije)¹⁸.

Ne samo iz Eastonovega modela, ampak tudi iz ostalih teorij je - sicer v različnih merah - torej mogoče ugotoviti, da države ne obstajajo v nekem vakuumu, temveč nanje vplivajo dejavniki iz notranjega in zunanjega okolja, ki je poleg tega zaslužno tudi za njihov nastanek. Slednji tako ni naključen, temveč je rezultat nekega konsenza in legitimacije. Prav tako država predstavlja tudi neko konkretnost, ki obsega določen spekter institucij, preko katerih uveljavlja svoje monopole in skozi katere se manifestirata vsakokratna oblast in njena suverenost. Te institucije so med drugim ključne tudi za zadovoljevanje potreb civilne družbe oziroma jih lahko razumemo tudi kot servis državljanom.

3.4 Suverenost

Prav suverenost je pojem, ki je s konceptom države morda najbolj povezan; seveda s tem mislim državno suverenost in ne tiste, ki so jo poznali pred vestfalsko ureditvijo in je pomenila predvsem vrhovno moč vladarjev. Državna suverenost je moč, ki je v kontekstu države usmerjena navznoter in navzven hkrati – tako na svoj teritorij in prebivalstvo kot tudi na druge države. Suverenost je torej močno »povezana s pojmom politične oblasti« (Matteucci 1993, 169), predvsem ko je ta usmerjena navznoter, in z avtonomnostjo, ki je suverenost, usmerjena navzven in pomeni predvsem »dejansko moč neke nacionalne države, da neodvisno oblikuje in dosega zastavljene (javno)politične cilje« (Kustec-Lipicer 2006, 117).

Suverenost je hkrati zakonita oblast in dejanska moč, ki se manifestira »le tedaj, ko razpada družbena enotnost in strnjjenost, ko se pojavijo alternativna gledanja

---

¹⁷ Kustec-Lipicerjeva na primer poudarja, da je institucionalizem »nezmožen upoštevati državljanke kot člane države« (2006, 32).

¹⁸ Podrobneje o tem glej Kustec-Lipicer (2006, 32-35).

na ustavo in ko pride do prekinitve v kontinuiteti pravnega reda« (Matteucci 1993, 184). Če je torej država suverena, pomeni, da ima sposobnost, da varuje svoj ustavni red in ga hkrati tudi ustvarja, saj ji je v ta namen podeljena legitimnost s strani njenih državljanov. Slednji najprej podelijo suverenost vsakokratni oblasti v državi, ki je utelešena v vladi in je začasna, nosilec trajne in vrhovne suverenosti pa je naposled država s svojim ozemljem. Prav zato, ker je suverenost neločljivo povezana z nadzorom nad določenim ozemljem, se lahko tudi avtoriteta, izhajajoča iz suverenosti, manifestira zgolj na njem. Najenostavnejša definicija suverenosti, ki iz tega izhaja, pa je potemtakem, da je to »najvišja avtoriteta znotraj danega ozemlja« (glej Philpott 2009).

Poleg takšne, predvsem notranje koncepcije suverenosti, moramo venomer upoštevati tudi zunanjo suverenost, ki je prav tako rezultat vestfalske ureditve. Šele slednja je namreč vzpodbudila prenos suverenosti iz rok absolutističnih vladarjev na institucije moderne države, ki so namesto na absolutizmu gradile na konstitucionalizmu¹⁹. V njem gre za vladavino institucije prava in ne za vladanje na podlagi kapric posameznega voditelja oziroma vladne elite. Iz tega prenosa, ki ga je sprožil vestfal, kasneje pa industrijska revolucija, se je postopno razvijala moderna nacionalna država. Kustec-Lipicerjeva (2006, 138) ugotavlja, da je razvoj države – poleg omenjene spremembe tipa koncepta suverenosti – močno povezan prav s »potrebo po zavarovanju hitro rastoče kapitalistične proizvodnje«. Z njenim porastom je namreč rasla tudi potreba po politični in upravnih podpori ter s tem gradnji državnih in oblastnih institucij, ki so ščitile svoboden ekonomski razvoj²⁰. Iz zgolj zaščitnika

---

¹⁹ Razvoj zunanje suverenosti oziroma neodvisnosti posameznih držav od svojega okolja je sprožila potrebo po lastnih kapacitetah upravljanja, kar je pomenilo, da je postal sistem, kjer sta bili vsa avtoriteta in organizacija locirani v vladarju oziroma ozki vladni eliti, nezadosten. Potreben je bil širši sistem, ki je vključeval mrežo institucij (državnih aparatov), ki so s svojo sposobnostjo in po nekih pravilih, izhajajočih iz zakona, uspešno izvrševali funkcije države. Lahko bi rekli, da je iz odziva na spremenjene okoliščine v zunanjem okolju države nastala mreža njenih institucij, ki pa se je sprevrgla predvsem v branik notranje suverenosti, medtem ko za zunanjo bolj skrbi politika.

²⁰ Tu opomnimo na znano protislovje kapitalizma, ki za svojo svobodno delovanje, po katerem izraža močno potrebo, nujno potrebuje tudi posege države. Lahko bi rekli, da v tem primeru brez omejitev kapitalistični trg ne more doseči svobode.

ekonomije država v svoji moderni obliki razvije vse svoje ključne funkcije: vojaško, upravno, ekonomsko ter socialno (Kustec-Lipicer 2006, 138).

S tem v mislih in pa upoštevanjem, da je globalizacija kot trenutno stanje svetovne ureditve v eni od svojih prevladujočih oblik predvsem neoliberalni ekonomski proces, lahko ugotovimo, da suverena država »ostaja preferirana oblika politične organizacije« (Sorensen 2003, 110), saj je kot taka vselej nujno potrebna – da je suverena država »ključ koordinacije produkcije« namreč ugotavlja tudi Mills (1998, 24). Po Sorensenu (2003, 110) je suverenost lastnost, ki jo država ima ali pa jo nima, torej ne obstaja neka vmesna možnost in dejstvo je, da brez nje država ne bi mogla nastopati kot ena ključnih, če ne celo kot ključni akter v procesih globalizacije. Ker globalizacija potrebuje državno regulacijo, potrebuje tudi njeno suverenost – moč, da upravlja s svojimi institucijami navznoter in navzven - in je že zgolj zaradi tega ne sme odpraviti. Vpeljava »več trga« v kontekstu Washingtonskega konsenza je zato pomenila ne manj, temveč »več države« (Sorensen 2003, 33), saj ekonomska globalizacija potrebuje regulatorni okvir, ki ga je zaenkrat zmožna uspešno zagotavljati zgolj država. Trenutno lahko torej govorimo le o tem, da je suverenost še vedno prisotna, a spremenjena na način, ki ustreza novim okoliščinam, v katerih država kot njen nosilec nastopa. Načine, kako je ta suverenost spremenjena, si bomo podrobneje ogledali v nadaljevanju.

3.5 Suverenost v spremenjenih okoliščinah

Povečini avtorji, ki se ukvarjajo s suverenostjo, ugotavljajo, da je soočena z novimi okoliščinami, a hkrati tudi, da je to soočenje edinstven oziroma nov pojav. Suverenost je, podobno kot država, neka dinamična tvorba, katere oblika nima končne točke oziroma se skozi čas spreminja. Z globalizacijo se, kot ugotavlja Sorensen (2003, 107), spreminja substanca držav, kar pomeni, da suverenost ni ista kot nekoč; to drži predvsem v mednarodnem kontekstu.

Načeli medsebojne neintervencije in splošne recipročnosti²¹ med državami sta spremenjeni, a je temu v večini tako predvsem zaradi volje samih držav. Privolitev v

---

²¹ Ti dve načeli sta bistvena dediščina vestfalske ureditve oziroma celo njen smoter.

»regulirano intervencijo« in »kooperativno recipročnost« (ibid., 115) kot dve novosti v državni suverenosti, je s strani držav upravičena s sklicevanjem na določene pridobljene koristi. Vsaj na mednarodnem nivoju države s privolitvijo v nove pogoje suverenosti pridobijo nove oblike moči, ki jih drugače ne bi bile deležne. Če to ponazorimo s Krasnerjevimi načini deviacije od suverene avtoritete (ibid., 111), ki obsegajo konvencije, pogodbe, prisilo in vsiljevanje, lahko sklepamo, da so države, ki sodelujejo v večnivojski vladavini²², na boljšem v smislu, da jim je prihranjena druga polovica naštetih ukrepov. S tem si lahko namreč države v večji meri same določijo obseg suverenosti, ki jim bo z mednarodnim angažmajem okrnjen, medtem ko so ostalim večinoma postavljeni zgolj ultimati, podprti z različnimi ukrepi²³, ki so v moči povezanih držav. Lahko torej rečemo, da so mednarodne norme v primeru držav, ki participirajo v večnivojski vladavini, stvar dogovora, ostalim državam pa preostane kvečjemu privolitev ali prilagoditev. Kljub ugotovitvi, ki jo bom podal kasneje, je jasno, da so države, ki se že poprej odpovedo delu svoje suverenosti oziroma jo prenesejo na druge nivoje, v boljšem položaju, saj se normam ne le zgolj prilagajajo, temveč hkrati tudi aktivno sodelujejo pri njihovem oblikovanju.

Država je v tem smislu predvsem problematizirana, nikakor pa ni odpravljena, saj ostaja eno od prizorišč globalnih tokov in hkrati subjekt in aktivni akter globalizacije. Kljub temu, da je mednarodno okolje državam izziv, ga hkrati tudi ustvarjajo in nanj vplivajo; Sorensen (2003, 24) celo ugotavlja, da so njihove politike »verjetno eden pomembnejših dejavnikov obsega in smeri globalizacije«. Veliko avtorjev na primer navaja Bellovo tezo, da je »država premajhna za velike probleme življenja in prevelika za male« (Ray 2007, 77), kar se v dobi globalizacije odraža tako, da slednja prenaša funkcije države na lokalno raven, državno suverenost pa na mednarodne institucije in procese (ibid., 75). Upravljanje, norme in ekonomski tokovi se v veliki meri vršijo izven meja države, družbena dejavnost pa se – zato, ker je zanjo nujen teritorialni okvir – še vedno vrši lokalno²⁴. Ray (2003, 77-91) ugotavlja, da

---

²² Ang. multilevel governance

²³ Poznamo primere gospodarskih sankcij, pogojevanj pristopa k mednarodnim organizacijam, pa tudi uporabo sile za dosego ciljev.

²⁴ Na tem mestu lahko še enkrat spomnimo na Robertsonov koncept glocalizacije, kjer je lokalno eden od vidikov globalnega.

država v čedalje večji meri zgolj ponovno vzpostavlja socialni kapital in skupnostno kohezijo, ki ju načenja ekonomska globalizacija, saj slednja povečuje potrebe po zagotavljanju »welfare« storitev²⁵ (ibid., 91). Trditev, da država ostaja suverena in glavna na področju ohranjanja socialnega ravnovesja, na drugih področjih pa je njena suverenost okrnjena ali pa prenesena na drug nivo, je zato nesporna.

Zgleda torej, da posamezne funkcije države, ki so poprej predstavljale homogen državni aparat, ločeno prehajajo na nadnacionalno raven in se manifestirajo v posameznih mednarodnih vladnih in nevladnih organizacijah. Slednje skupaj z ostalim množtvom novih in starih akterjev, med katerimi je še vedno med bolj značilnimi država, oblikujejo globalni red oziroma globalno politiko, ki deluje na principu uporabe mehke moči za doseganje svojih ciljev. Koncepti suverenosti, oblasti in moči so postavljeni na glavo, poleg tega pa tudi legitimnost in odgovornost akterjev, kar na dnevni red postavlja vprašanje demokratičnega deficita. Matteucci (1999, 189-192) v vlogo novih nosilcev suverenosti postavlja transnacionalne korporacije, saj te edine nad seboj ne nosijo višje oblasti oziroma ji niso podrejene. Prav ti akterji so zato hkrati tudi temeljni dejavnik v vprašanjih legitimnosti in demokratičnosti novega reda.

Suverenost je bolj kot prej deljena, kar lahko ponazorimo s primerom EU, kjer obstaja mreža odnosov s suverenostjo, deljeno med akterje na internacionalni, nacionalni in lokalni ravni. Država ostaja bistvena na tak ali drugačen način, a so odločitve sprejete konsenzualno in inkluzivno do širokega spektra akterjev, in tam, kjer je bistvena predvsem zmožnost posameznega akterja, da uporablja mehke oblike moči. EU je v bistvu višja stopnja regionalnega povezovanja z lastno identiteto, legitimnostjo in strukturo in je hkrati tudi izvrsten primer večnivojske vladavine ter gibanja proti globalnemu upravljanju, ki nadomešča tradicionalno upravljanje suverenih držav (Sorensen 2003, 62-66).

---

²⁵ Predvsem v svojem neoliberalnem ekonomskem smislu globalizacija nima »posluha« za socialno. Spodbuda tekmovalnosti se ne sklada s solidarnostjo in ostalimi prerazporeditvenimi mehanizmi, kot jih predvideva na primer socialna država. Globalizacija na svoje negativne socialne posledice nima odgovorov, na nek način pa jih niti ne poskuša poiskati.

Glede same suverenosti in države kot take lahko torej rečemo, da sta skladno z njunim dinamičnim značajem tudi v globalizaciji soočeni z izzivi. Suverenost ni več koncentrirana, poleg držav pa so se pojavili mnogi drugi močni akterji, ki predstavljajo spremenjeno zunanje okolje. Kljub priložnostim, ki jih to stanje prinaša, obstajajo tudi velike nevarnosti – predvsem za demokracijo ter človekove pravice. Ker demokracija zaenkrat v svoji pravi obliki obstaja zgolj znotraj meja neodvisne države, se postavlja vprašanje demokratičnega deficita konceptov, kot je na primer večnivojska vladavina. Sam prenos pristojnosti in suverenosti na slednjo državi jemlje tudi legitimnost, kar posledično rahlja skupnost državljanov in njihovo vez z državo. Mednarodne povezave, kot je EU, podeljujejo tem posameznikom nek samosvoj nabor pravic in možnosti članstva, kar pomeni, da identiteta posameznika ni več »dana« (od države), temveč je lahko stvar njegove lastne izbire (ibid., 91). Problematična pri tem sta, kot že povedano, predvsem varnost in trdnost te identitete, ki je v državi mnogo bolj izrazita. Še vedno namreč drugje kot na državni ravni ne obstajajo izpopolnjeni sistemi odgovornosti in legitimnosti, ki bi varovali posameznike in njihove pravice, še manj pa obstajajo skupni sistemi vrednot teh posameznikov, ki bi v končni posledici tvorili neko skupnost. Govorimo lahko kvečjemu o tem, da so takšne skupnosti šele v nastajanju; ena od njih in hkrati med bolj obetajočimi pa je zagotovo EU.

4 ČLOVEKOVE PRAVICE

4.1 Temelji človekovih pravic

Človekove pravice so utemeljene filozofsko in pravno. V prvi utemeljitvi gre predvsem za različne smeri teorij o človekovih pravicah, v drugi pa za dejansko izgradnjo sistema človekovih pravic, vsebovanega v normah na državni in naddržavni ravni. Shestack (v Callaway in Harrelson-Stephens 2007) na primer govori o verskih, naravnopravnih, pozitivističnih, marksističnih ter utilitarističnih teoretskih temeljih človekovih pravic, medtem ko Cerar (1993) na drugi strani podaja odličen prikaz pravne konotacije človekovih pravic, ki jo upraviči z enostavno izpeljavo, da so »človekove pravice dejansko pravice pravnih ljudi in so kot takšne pravne pravice« (Cerar 1993, 122).

Najprej se osredotočimo na filozofsko – teoretične podlage, kjer velik del nosi teorija naravnega prava. Slednja je skupek teorij filozofije 17. stoletja oziroma dediščina razsvetljenstva izpod peres imen kot so John Locke, Thomas Hobbes in Jean-Jacques Rousseau. Najpomembnejše teme teh teorij so prenos suverenosti, varovanje svobode in enakosti ter podpora samemu sistemu človekovih pravic (Shestack v Callaway in Harrelson-Stephens 2007, 22), ki kasneje vodijo v teorijo naravnih pravic. Njen problem je predvsem relativnost naravnih pravic, ki jih teorija navaja²⁶, pa tudi sama ustreznost za današnje okoliščine, čeprav se še vedno mnogo sodobnih teorij naslanja na omenjene teorije in njihove avtorje²⁷.

Na človekove pravice moramo gledati torej najprej z upoštevanjem, da je zanje značilen kulturni relativizem, potem pa tega, da mednarodni akti iz sredine 20. stoletja niso več edini vir določanja človekovih pravic. Hkrati je v teh aktih tudi vse manj ustrezna koncepcija posameznika, kot jo je iznašla moderna 18. stoletja (Yacoub 2005, 80-94). Ključno je torej vprašanje, ki si ga zastavlja tudi Hughesova (1999, 48) – ali je jaz kot konstrukt liberalne tradicije še prisoten, oziroma ali je temelj koncepta človekovih pravic, ki izhaja iz teorije naravnega prava, še relevanten. Če temu ni tako, je relevantno tudi vprašanje čigave pravice sploh brani Splošna deklaracija o človekovih pravicah (v nadaljevanju SDČP) oziroma komu je slednja namen.

S temi dilemami se bom bolj ukvarjal kasneje, na tem mestu pa vseeno upravičujejo vključitev drugih teoretskih temeljev človekovih pravic, ki bi lahko nosili odgovore nanje. Eden večjih temeljev človekovih pravic je namreč tudi vera²⁸, čeprav neposredno v katerikoli od njenih različic pojem človekovih pravic ne nastopa. Bistveno je predvsem, da iz religioznega konteksta, ki vključuje tezo, da »je vsako človeško bitje sveto« (Shestack v Callaway in Harrelson-Stephens 2007, 21) na nek način izhaja ideja univerzalnosti. Poleg slednje iz teološkega koncepta božanskega

---

²⁶ Gre predvsem za razlikovanja med posameznimi avtorji glede na obseg pravic, ki jih lahko razumemo kot »naravne«.

²⁷ Med njimi je med bolj prepoznavnimi John Rawls, ki to stori v svoji Teoriji pravičnosti.

²⁸ Tu moramo opozoriti, da večina verstev na tak ali drugačen način velikokrat omejuje osebno svobodo, poleg tega pa je poudarek na dolžnostih relativno močan, pogosto celo močnejši kot poudarek na pravicah (ibid., 22).

izvira neodtujljivost pravic s strani smrtne avtoritete – pravice so z njene strani lahko kvečjemu kršene.

Kot nasproten teološkimi konceptom človekovih pravic se izkaže pozitivizem, ki zanika »a priori izvor« pravic (ibid., 23) oziroma izvor, ki ga ni možno empirično preveriti. Tako naj bi bile pravice venomer določene s strani neke avtoritete, ki izhaja iz države oziroma njenih oblastnih struktur. V teh pozitivistično–empiričnih pogledih na človekove pravice je torej fokus na zakonih. Ti predstavljajo temeljno izhodišče, ki ga je potrebno upoštevati ne glede na ostale dejavnike. Pravice in dolžnosti posameznikov obstajajo torej le v obsegu, ki je določen z zakoni ali ostalimi normami, ki izhajajo iz suverenih avtoritet. Gre za pravne pravice, ki uživajo tudi dejansko pravno varstvo, medtem ko naturalne pravice tega varstva nimajo, ampak jim je kvečjemu priznan obstoj (Cerar 1993, 122).

Sama pravna teorija vsebuje več klasifikacij človekovih pravic – večinoma le-te prikazujejo odnose med posameznikom in skupnostjo oziroma med samimi posamezniki (Cerar 1993, 135). Med njimi je bolj znana Jellinekova klasifikacija, ki človekove pravice deli na:

- pravice negativnega statusa (pravica **OD** oziroma individualna sfera svobode posameznika, ki v svojem ravnanju ni omejevan),
  - pravice pozitivnega statusa (pravica **DO** oziroma upravičenost posameznikovih zahtev do nekih storitev s strani države),
  - pravice aktivnega statusa (politične pravice v ožjem smislu, ki dopuščajo možnost posameznikove vključitve v državno dejavnost)
- (povzeto po Cerar 1993, 125).

Kot lahko vidimo je Jellinekova klasifikacija v bistvu osredotočena na odnose posameznika do skupnosti ter do ostalih posameznikov, kar drži tudi za ostale podobne klasifikacije (Cerar 1993, 136) in kar lahko pripišemo temu, da je obstoj neke politično organizirane skupnosti predpostavka obstoja in zagotavljanja

človekovih pravic²⁹. Tudi Mlinar (v Šelih 1999, 55) je mnenja, da »razprave o človekovih pravicah zadevajo predvsem vprašanja o njegovem vključevanju in izključevanju v okviru nacionalne države«, a moramo glede na dosedanje ugotovitve o vplivu globalizacije na suverenost in državo o tem ponovno premisliti, kar bom podrobneje storil v nadaljevanju.

Države so namreč za varovanje človekovih pravic, poleg svojim državljanom, odgovorne tudi mednarodni skupnosti, ki ima na državo čedalje večji vpliv (Beetham v Callaway in Harrelson-Stephens 2007, 14). Prav zato se postavlja tudi vprašanje, ali je še vedno najbolj relevantno analizirati (in tudi klasificirati) človekove pravice zgolj na relaciji posameznik – država in posameznik – družba. S prostovoljnim in neprostovoljnim vključevanjem vseh omenjenih subjektov v nadnacionalne okvire se namreč množijo tudi njihove relacije z drugimi subjekti ter s tem nadaljnje možnosti varovanja in kršenja človekovih pravic. Že samo to dejstvo ponazarja, da so klasični koncepti človekovih pravic soočeni z novimi izzivi, utelešenimi v novih okoliščinah njihovega obstoja.

Poleg porasta definicij se v vse večji meri dogaja tudi normativni razvoj, ki se je nedvomno začel s sprejetjem Listine Združenih narodov³⁰, in potem nadaljeval s sprejetjem SDČP leta 1948 ter obeh mednarodnih paktov o človekovih pravicah iz leta 1966. Kot ugotavlja Buergenthal (v Callaway in Harrelson-Stephens 2007, 73-76) je to obdobje pomenilo konsolidacijo mednarodnega prava o človekovih pravicah, hkrati pa širjenje človekovih pravic tudi izven zgolj jurisdikcije OZN. Začele so se graditi nove, samostojne institucije, med njimi tudi številne nevladne, hkrati pa so se vse bolj začela odpravljati razlikovanja med domačimi in mednarodnimi problematikami človekovih pravic. Kot bo jasneje v nadaljevanju razvoj prinese še mnogo drugih posledic za sam režim človekovih pravic.

---

²⁹ Cerar (1993, 124) tako ugotavlja, da je recimo samoodločba zgolj v funkciji zagotavljanja dostojanstva in človekovih pravic posameznika, kar je na prvi pogled presenetljiva trditev glede na to, da je pravica do samoodločbe kolektivnega značaja.

³⁰ V listini so glavni členi, ki zadevajo človekove pravice člen 1, 55c in 56, med katerimi člen 56c neposredno določa zavzemanje članic za »splošno in dejansko spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero«.

V evropskem prostoru je za normativni razvoj človekovih pravic izrednega pomena Svet Evrope (v nadaljevanju SE), nedvomno pa tudi sama EU, z upoštevanjem, da je učinek evropskega prava človekovih pravic razširjen grobo čez njegove meje. Ribičič (2007, 12) ugotavlja, da je Evropa »bila na področju človekovih pravic tako rekoč prisiljena prevzeti vodilno vlogo«, kar je v prvi vrsti posledica odsotnosti angažmaja nekaterih velesil na tem istem področju. Človekove pravice na primer Združenim državam Amerike pomenijo kvečjemu veliko oviro pri zagotavljanju »nacionalne varnosti« in v boju s terorizmom, poleg tega pa so (tudi drugod) velikokrat ovira (neoliberalnemu) ekonomskemu razvoju.

Kljub temu, da je logični potek zaščite človekovih pravic zasnovan tako, da prihajajo »mednarodni mehanizmi za varstvo mednarodnega prava človekovih pravic v poštev, ko notranje pravo odpove pri njegovi uveljavitvi« (Bohte v Pavčnik in drugi 1997, 440), pa menim, da je prav zaradi procesa globalizacije in dosedanjih ugotovitev v zvezi s stanji države, suverenosti ter človekovih pravic čedalje bolj očitno, da mednarodni mehanizmi prevzemajo drugačno vlogo pri ščitenju pravic. Širitev pristojnosti in obsega teh mehanizmov in institucij na področju človekovih pravic je prvi dokaz za to, da državni mehanizmi niso več vedno prva stopnja varstva človekovih pravic, mnogokrat pa skrb za varstvo človekovih pravic popolnoma obide državo s pomočjo angažmaja nedržavnih akterjev.

4.2 Komplementarnost človekovih pravic in dolžnosti

Človekove pravice so tako v literaturi kot v mehanizmih varstva ter normah zastopane neprimerno močnejše kot človekove dolžnosti. Neupravičenost tega manka izpostavlja po mojem mnenju bistvena človekova dolžnost, ki je hkrati tudi dokaz komplementarnosti vseh dolžnosti s pravicami. Prav človekova dolžnost, da spoštuje pravice drugega, je tista, ki šele zares vzpostavi delujoč sistem človekovih pravic, čemur pritrjuje tudi Cerar (1993, 133) z ugotovitvijo, da je »uresničevanje človekovih dolžnosti pogoj oziroma sredstvo za zagotavljanje človekovih pravic«.

Zaradi te očitne povezanosti lahko definicije človekovih pravic apliciramo tudi na človekove dolžnosti. Cerar ponazarja korelacijo človekovih pravic in dolžnosti, z aplikacijo prej omenjene Jellinekove klasifikacije na pojem človekovih dolžnosti.

Slednje naj bi torej obstajale v treh oblikah - kot dolžnosti pozitivnega, negativnega in pasivnega statusa, oziroma kot korelacija in zagotovilo pravicam pozitivnega, negativnega in aktivnega statusa (Cerar 1993, 133).

Vprašanje, ki se poraja v zvezi s tem je, ali bi lahko bile morda potemtakem človekove pravice v večji meri spoštovane prav s tem, da bi – morda se zdi ironično – bolj izpostavili človekove dolžnosti do drugih in do skupnosti. Dejansko se namreč na mednarodnopravni ravni dolžnosti kot norma ne pojavljajo pogosto, predvsem pa ne tako eksplicitno in natančno določeno. Razloge temu je moč pripisati vsaj dvema dejavnikoma; predvsem večji sposobnosti države, da posameznikom naloži dolžnosti in omejitve ter domnevno logični korelaciji dolžnosti z jasno določenimi pravicami (glej Cerar 1993, 133). Tako naj bi v prvem primeru mednarodnopravni akti prav z določanjem človekovih pravic skušali omejevati državno moč nasproti posameznikom, v drugem pa naj bi prav ti isti posamezniki sami vedeli, katere dolžnosti spremljajo njihove pravice.

Drugi primer implicira na nekakšen prirojen čut odgovornosti posameznikov do drugih, s čimer se marsikateri sociološki koncept ne bi strinjal. Seveda je mogoče, da se večji del skupnosti zaveda svojih dolžnosti, a je problematična predvsem manjšina. Cerar (ibid.) v tem primeru govori o utilitaristični in elitistični različici razrešitve odnosa med manjšino in večino, a naposled izpostavi proporcionalni sistem spodbujanja dolžnostne zavesti posameznikov kot tisti pravi. Prav zaradi njihove raznolikosti je namreč bistveno, da se dolžnosti oblikujejo predvsem glede na občutek odgovornosti do drugih in ne univerzalno, kot je to storjeno na področju človekovih pravic. Na ta način je tudi jasno, da se obseg dolžnosti večja sorazmerno s statusom posameznika v skupnosti oziroma z obsegom njegove odgovornosti.

Na nek način je prav s tem podana tudi kritika univerzalnemu sistemu človekovih pravic, ki v resnici ne more zagotoviti vsem enake mere varstva in je zato diskriminatoren (Cerar 1993, 138), dolžnosti pa so – predvsem zato, ker so v največji meri določene zgolj kot nujnost spoštovanja pravic drugih – odvisne od posameznega primera. Poleg tega so vse dolžnosti, ki so bile kot take že prepoznane kot nujne za delovanje skupnosti, vsebovane v normah – predvsem v državni zakonodaji, pa tudi v mednarodnih normah. To z drugimi besedami pomeni enakost pred zakonom in

pravno državo kot možna izhodišča za nadaljnje človekove dolžnosti in osnovno zagotavljanje človekovih pravic.

4.3 Človekove pravice v spremenjenih okoliščinah

Človekove pravice – univerzalne, enake za vse in inherentne človeku – so rezultat zahodnjaške razsvetljenske, racionalistične misli. Značilen zanjo je dualizem³¹ v percepciji sveta, privilegiranje človeškega razuma pred drugimi pogledi ter izkrivljanje razmerja med abstraktnim in konkretnim (Cerar 1993, 136). Tak koncept človekovih pravic je v kontekstu globalizacije ne le vprašljiv, temveč tudi dejansko neustrezen, saj, kot ugotavlja Cerar (ibid.), abstraktnih določitev pravic ne transformira v enake konkretne pravice. Enostavneje povedano se zapisano in dogovorjeno ne uresničuje v enaki meri v praksi, kar pa je – predvsem z novimi okoliščinami, ki jih prinaša globalizacija – čedalje bolj problematično. Stare določitve torej ne ustrezajo novim relativizmom.

Glede na to, da je koncept človekovih pravic, kot ga najbolj poznamo, zahodni oziroma evropski intelektualni konstrukt (Yacoub 2005, 83), je za njihov obstoj in delovanje globalizacija skupaj s svojimi posledicami problematična. Tako je recimo možnost izpostavljanja kulturne raznolikosti in mnenj s pomočjo tehnologije prvovrsten izziv za »univerzalnost« po receptu Zahoda. Vse bolj se kaže, da obstajajo tudi drugi pogledi na človekove pravice, ki prej zgolj niso prišli na površje. Prav tako tradicionalen koncept človekovih pravic še nima povsem pravega odgovora na krivice, ki jih povzroča paradni konj globalizacije, neoliberalna ekonomija. Če zopet spomnim na Becka, se poleg tega od konceptov človekovih pravic in njihovih varuhov čedalje bolj pričakuje, da bodo upoštevali nove skrbi posameznikov – predvsem torej družbo tveganja in njihovo zaskrbljenost nad nematerialnimi grožnjami oziroma posledicami doseganja materialne blaginje.

De Feyter (2005) v svojem delu o trgu in človekovih pravicah ugotavlja, da je v globaliziranem svetu potrebno vzpostaviti mehanizme odgovornosti tudi za druge – nedržavne akterje, ki so do zdaj delovali popolnoma neodvisno od konceptov

---

³¹ Delitve na »nas in njih« - na tiste, ki so znotraj miselnosti in tiste, ki niso prilagojeni.

človekovih pravic. Predvsem organizacije, ki so ključne za vzdrževanje globalizacije – slednja je nedvomno že nekaj časa prevladujoče stanje svetovne ureditve – ne bi smele izključevati posluha za človekove pravice iz svojih pristojnosti in dolžnosti.

Če je torej stanje človekovih pravic na nekaterih področjih zaradi globalizacije slabo, se je treba za odgovore nanj najprej osredotočiti na organizacije, kot sta Svetovna trgovinska organizacija in Mednarodni denarni sklad oziroma institucije, ki izhajajo iz Brettonwoodskega sistema³², vsaj dokler bodo le-te zaslužne za oblikovanje svetovne ureditve. Obenem pa na nadnacionalni ravni ni potrebno iskati zgolj krivcev za kršenje človekovih pravic, temveč – še bolj kot to – tudi nosilce varstva človekovih pravic. Najbolj pravilno bi bilo namreč da ti mehanizmi, s tem ko jemljejo suverenost državam, hkrati prevzemajo tudi njihove naloge in obveznosti, med katerimi pa je med najbolj bistvenimi prav zagotavljanje pravic posameznika.

Globalizacija je torej v odnosu do človekovih pravic dveh obrazov. Po eni strani njene posledice, kot je na primer globalna revolucija komunikacij, krepijo priložnosti za razvoj človekovih pravic, poleg tega izpostavljenost držav mednarodnemu okolju od njih terja, da spoštujejo neke skupne norme na tem področju, obstaja pa še veliko drugih priložnosti za človekove pravice, ki jih globalizacija nosi s seboj³³.

Po drugi strani je globalizacija povezana s prepadam med bogatimi in revnimi, s postavljanjem revnih držav v slabši položaj, z globalno migracijo prebivalstva in s tem oženja državljskih pravic, z vprašanjem varnosti in še mnogimi drugimi vprašanji, ki načenjajo klasični koncept človekovih pravic. Bistveno pri vsem tem je vprašanje, ali je država danes, tako kot je veljalo nekoč, še zmožna nuditi okvir za uresničevanje demokracije in človekovih pravic (Ishay 2008, 328 -342). Buergenthal (v Callaway in Harrelson-Stephens 2007, 78-79) ugotavlja, da je krepitev globalnega sistema človekovih pravic pravzaprav odpravila mit o sposobnosti njihove zaščite s

---

³² Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka, GATT in nacionalne vlade.

³³ Med njimi predvsem okrepljen glas posameznika in poprej zanemarjenih subjektov, kot so nevladne organizacije ter države tretjega sveta - vse to na račun tehnologije - poleg tega pa tudi porast števila subjektov, ki se ukvarjajo s človekovimi pravicami.

strani države in o nevplivu tipa vlade na njihovo kršenje³⁴. Prav tako avtor verjame v – nasprotno kot Brown – odpravo kulturnega relativizma. Univerzalnost naj bi bila z globalizacijo okrepljena, a je to stališče vprašljivo prav zaradi temeljnih značilnosti globalizacije.

Predvsem z novim okoljem, v katerem nastopajo posamezniki in države ter navsezadnje tudi človekove pravice, je izpostavljen izziv, s katerim je soočena univerzalnost človekovih pravic. Z boljšo izpostavljenostjo večjih delov svetovne populacije na račun globalnega razvoja na raznih področjih se čedalje bolj kaže, da »trenutni režim človekovih pravic premočno počiva na izkušnjah enega dela človeštva, v tem primeru zahodnega« (Brown v Held in McGrew 2002, 516), kar je bilo dolgo po sprejetju SDČP širše priznано šele z Dunajsko deklaracijo o človekovih pravicah leta 1993. Slednja govori o »pomenu nacionalnih in regionalnih posebnosti ter o različnih zgodovinskih, kulturnih in verskih ozadjih« (ibid., 517), ki jih je potrebno vzeti v zakup. Glede na to je torej nemogoče govoriti le o enem in univerzalnem režimu človekovih pravic, ki bi uspešno služil celotni svetovni populaciji.

Človekove pravice danes ne morejo in tudi ne smejo počivati na svojih koreninah. Kljub temu, da sta razsvetljenska in moderna ideja vzbudila globlje razmišljanje o človekovih pravicah, so slednje danes soočene s popolnoma drugačnim okoljem. Morda še pomembnejše je zavedanje, da je spremenjeno samo bistvo človekovih pravic, torej posameznik. Že pred tem sem s pomočjo avtorjev kot sta Beck in De Feyter opozoril na pomen razvoja za obnašanje posameznikov ter s tem za koncept človekovih pravic. Če je bil namreč ključni slogan donedavne smeri razvoja sveta »bread first, freedom later«³⁵ (Freeman 2006, 149), moramo zdaj upoštevati, da je ta slogan obrnjen na glavo.

Zadostitev materialnim potrebam je prinesla zavedanje in željo po večji svobodi, ki mora segati na vsa področja življenja posameznika, to pa pomeni, da

---

³⁴ Tako naj bi bila demokracija predpogoj uresničitve človekovih pravic oziroma manko prve že kršitev slednje.

³⁵ Slv. »najprej kruh, potem svoboda«

človekove pravice niso in ne morejo biti enake za vse in zato univerzalne, še manj pa smejo izvirati zgolj iz zahodne miselnosti (več o tem Cerar 1995). A kljub zadostitvi materialnim potrebam³⁶ razvoj še vedno obstaja in je hkrati del bistva (predvsem) ekonomske globalizacije. Uvin (2007) pri tem opozarja prav na to, da je danes ključna problematika razmerje med (gospodarsko) rastjo oziroma zagotavljanjem (materialnih) potreb³⁷ ter omejevanjem zlorab moči, enakopravnostjo in enakostjo na drugi strani, a to vsekakor ne zgolj v okvirih države.

Problematično je predvsem, da je klasični sistem človekovih pravic s posameznikom vred vezan na odgovorno državo, ki naj bi obema nudila zaščito brez vključevanja ostalih akterjev, a zdaj, ko so slednji mnogo močnejši, ta isti koncept človekovih pravic, izhajajoč iz SDČP, ne vzpostavlja novih mehanizmov odgovornosti. Nov položaj človekovih pravic v razširjenem okolju skupaj z državo zato potrebuje ponovno definicijo, ki bo najverjetneje domena prav teh novih akterjev in njihovega angažmaja. Ena takšnih bi lahko bila Evropska konvencija o človekovih pravicah (v nadaljevanju EKČP) in Evropsko sodišče za človekove pravice (v nadaljevanju ESČP).

4.4 Državna suverenost in človekove pravice

Kljub novim okoliščinam in akterjem je povezava naslovnih (klasičnih) pojmov izredno pomembna. To poglavje bom zato začel s tezo, da še vedno obstajata močna povezanost in medsebojni obojestranski vpliv med pojmom državne suverenosti in človekovih pravic. Pred tem smo že govorili o tem, da je suverenost kot vrhovna avtoriteta in dejanska moč ekskluzivno vsebovana v državi oziroma njenih oblastnih strukturah. To je državi v prvi vrsti omogočeno s strani njenih državljanov, ki ji priznavajo legitimnost, potrditev državne suverenosti in moči pa prihaja poleg tega še s strani producentov ter mednarodnega okolja – torej od zunaj in od znotraj.

---

³⁶ Gre vsaj za osnovne potrebe, moramo pa se zavedati, da je zadovoljitev materialnih potreb na določenem delu sveta odvisna od razvitosti.

³⁷ V nekaterih delih sveta še vedno osnovnih. Zanimivo pri tem je predvsem, da so v delih, kjer se države borijo za zagotovitev osnovnih materialnih potreb hkrati kršene tudi najbolj temeljne pravice posameznikov, v razvitejših državah pa se kršitve dogajajo predvsem na polju ne-temeljnih pravic oziroma na polju njihove druge in tretje generacije.

Vzemimo na znanje še tezo, da je »država vsota njenih delov«, kar pomeni, da primarno države obstajajo zaradi svojih ljudi oziroma državljanov (Mills 1998, 37-42), in nadalje, da je najpomembnejša funkcija države prav njihova zaščita. Iz tega izhaja, da državna suverenost počiva na njenih državljanih in da sta dva od ključnih gradnikov³⁸ njene legitimacije, kot ugotavlja Mills (ibid., 43):

- človekove pravice in
- ljudska suverenost skupaj s samoodločbo narodov.

Prvi od obeh gradnikov nakazuje, da brez zagotavljanja najosnovnejših pravic svojim državljanom država ne more pričakovati, da ji bo s strani slednjih podeljena legitimnost. Če država ne izpolnjuje svojega namena, ki je predvsem v ohranjanju pogojev za življenje posameznikov ter odzivanje na njihove potrebe in zahteve, potem tudi posamezniki ne morejo čutiti interesa po njenem ohranjanju in podeljevanju pooblastila. Država ali njena oblast, ki zavestno krši človekove pravice, predvsem pa omejuje svobodo posameznikov, v večini primerov ne uživa legitimnosti in svojo avtoriteto črpa zgolj iz naslova svoje moči ali represije³⁹.

Šele ko posamezniki uživajo določene svoboščine, je postavljen pogoj za naslednjo stopnjo gradnje legitimacije in suverenosti države. Pravice posameznikov namreč bivajo znotraj konteksta odnosov z drugimi posamezniki ali širšo skupnostjo. Ta predstavlja okolje za uresničevanje človekovih pravic in torej hkratno omejitev za njihovo prekomerno uveljavljanje na ravni posameznika⁴⁰. V nacionalnih skupnostih zato vedno obstajata dve skupini pravic: skupnostne in individualne, kjer obstoj prvih brez drugih vodi v tiranijo, obratno stanje pa je težko vzdržljivo (Ignatieff 2003, 92). Vedno gre torej za neko relacijo, ki je v končni posledici v bistvu predpogoj za uživanje pravic nasploh (Mills 1998, 81-83). Ljudska suverenost in »samoodločba je demokratični princip, ki razširi princip osebne svobode na kolektivno raven« (ibid.,

---

³⁸ Govorimo o nivoju pod državnim, saj je država hkrati legitimirana tudi iz svojega zunanjega okolja – s strani preostalih držav ter ostalega naddržavnega okolja.

³⁹ Taka država ne deluje po demokratičnih načelih oziroma jo lahko definiramo kot nedemokratično. Kot takšne lahko definiramo totalitarne in avtoritarne države.

⁴⁰ Pravice posameznika se lahko uveljavijo le v tolikšni meri, da ne posegajo v območje pravic drugih posameznikov, torej niso neomejene, oziroma so poleg njih postavljene tudi dolžnosti.

82) in šele s to razširitvijo je zares postavljen okvir za obstoj človekovih pravic, s tem pa tudi za samo suverenost.

Legitimna avtoriteta, ki se odraža v suvereni državi, je možna šele, ko je zadoščeno človekovim pravicam, ljudski suverenosti in samoodločbi, obratno gledano pa so človekove pravice brezsmiselne brez neke entitete, ki skrbi za njihovo uresničitev⁴¹ (Mills 1998, 187). Iz vsega povedanega je torej jasno, da sta koncepta državne suverenosti in človekovih pravic neločljiva, obojestranski vpliv pa se kaže v naslednjih točkah:

- Človekove pravice kot norma omejujejo državno moč, saj so pravice zunaj sfere moči. Sama ideja človekovih pravic izziva koncept državne moči (Ignatieff 2003, 157).
- Država je ključni okvir zaščite in uresničevanja človekovih pravic preko implementacije mednarodnih norm in svojega lastnega pravnega sistema, hkrati pa tudi njihovega omejevanja in kršenja - na primer preko svojih represivnih aparatov.

Kot ugotavlja Arendtova (Agamben 2002, 137) se »v sistemu nacionalne države za t.i. svete in neodtujljive pravice človeka izkaže, da so brez vsakega varstva in vsake realnosti v tistem trenutku, v katerem jih ni več mogoče predstaviti kot pravice državljana neke države«. V tem stavku je kar najbolj utemeljena pomembnost analize omenjenega odnosa v kontekstu novih tokov svetovnega razvoja. Človekove pravice silijo države k opuščanju lastne suverenosti in hkrati potrebujejo ter iščejo varuha v močni suvereni državi, oziroma s Pascalovimi besedami: »tisto, kar je pravično, ne more biti močno, zato pa mora biti tisto, kar je močno, pravično!« (Matteucci 1993, 119).

Tudi ta »pravičnost« je po Cerarju (1995) zares poosebljena zaenkrat zgolj v pravni državi, ki je bila s svojimi elementi oziroma pravnim varstvom do nedavnega ključna varovalka kršitvam človekovih pravic. Načela delitve vej oblasti, ustavnosti in zakonitosti, neodvisnega sodstva in podobna so tista, ki so v realnem okolju skrbela za človekove pravice oziroma so jih implementirala na dejanski ravni, kar ugotavljajo

---

⁴¹ Kot bomo videli kasneje, so tudi mednarodne organizacije, ki skrbijo za zaščito človekovih pravic, rezultat delovanja in volje držav.

tudi Risse in drugi (1999, 3) ko se strinjajo, da sama implementacija norm človekovih pravic zahteva od političnih sistemov vzpostavitev vladavine prava. Tu je potrebno izpostaviti, da je vse naštet v bistvu korpus, ki gradi sistem človekovih dolžnosti, ta pa je komplementaren sistemu človekovih pravic.

Danes omenjeni pravni moment človekovih pravic na nacionalni ravni še vedno obstaja, a se nezadržno oblikujejo tudi vzporedni mehanizmi varstva na višjih ravneh od države, kar bi lahko pomenilo slabenje pomena državnega pravnega varstva. Vse to se dogaja v isti maniri, kot celoten proces globalizacije, kjer država izgublja nasproti novim subjektom oziroma se je prisiljena vključevati v širša omrežja domačih in transnacionalnih akterjev (ibid., 5), ki v varstvu človekovih pravic uporabljajo nova in od državnih drugačna sredstva.

4.5 Suverena država in človekove pravice v globalizaciji

Prenesimo sedaj relacijo med človekovimi pravicami in državo v kontekst globalizacije. V proučevanju slednje je namreč zelo močan diskurz o propadu ali vsaj slabitvi nacionalne države, s čimer bi lahko v najbolj pesimistični maniri sklepali tudi o koncu človekovih pravic. Tudi Goodhart (2001) se sprašuje, ali globalizacija s svojim vplivom na državo hkrati vpliva na človekove pravice, s tem ko kot enega bolj izrazitih zgodovinskih dokazov o takšni povezanosti navaja Nürenberški proces⁴². Goodhart postavlja tezo, da globalizacija vpliva na državo, slednja pa je okvir demokraciji, kar pomeni, da globalizacija vpliva tudi na demokracijo. Če prenesemo to njegovo razmišljanje na človekove pravice, lahko podobno izpeljemo, da globalizacija vpliva na človekove pravice, saj je država temeljni okvir njihovega zagotavljanja.

V nadaljevanju avtor sicer ovrže tezo s sklicevanjem na demokracijo kot univerzalističen koncept - kar bi lahko zopet aplicirali tudi na koncept človekovih

---

⁴² Tu se je pokazalo, kako se na področju ščitenja človekovih pravic državni zakoni umaknejo moralni izbiri, oziroma kako posamezniki lahko uživajo mednarodne norme človekovih pravic in s tem presežejo državo in njene zakone (Waters 1995, 102)

pravic - a kot smo že ugotovili, univerzalizem v pogojih globalizacije vsekakor ni več ustrezen. Globalizacija sama namreč s ponujanjem možnosti izražanja širšemu spektru subjektov kaže na relativizem tako v dojetanju demokracije kot v dojetanju človekovih pravic. Prav zato se moramo strinjati z avtorjevo izpeljavo vpliva globalizacije posredno skozi vpliv na državo, kljub temu da avtor sam to na nek način zavrača.

Dvom v univerzalnost človekovih pravic pa ni edina problematika, ki jo na dnevni red postavlja globalizacija. Še bolj kot to gre namreč za prenos varstva iz rok suverene države na mednarodni nivo. Pavčnik (1997, 440) govori o mednarodnem varstvu človekovih pravic in hkrati kot dokaz obstoja delujočega sistema tega varstva navaja množico institucij, ki ga sestavljajo. Če to povežemo z razmišljanjem, ki ga podajo Risse, Ropp in Sikkink (1999, 5) lahko v globalizacijskih razmerah mednarodni nivo dojemamo kot novo areno varstva človekovih pravic, kjer je država zgolj ena od akterjev v mnogo širšem omrežju, ki ga med drugim sestavljajo že dolgo časa uveljavljene institucije kot na primer tiste na globalni ravni:

- Organi za nadzor nad izvrševanjem določb posameznih mednarodnih konvencij o človekovih pravicah
- Visoki komisar Združenih narodov za človekove pravice,
- Visoki komisar Združenih narodov za begunce,
- Nadzor pristojnih političnih organov OZN,
- Meddržavno sodišče,
- Specializirane agencije Združenih narodov,
- Mednarodne konference o človekovih pravicah in
- Mednarodne nevladne organizacije,

ter tudi tiste, ki so delujoče na regionalni ravni - na evropski ravni predvsem:

- Svet Evrope,
  - Evropska unija in
  - Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
- (Pavčnik 1999, 440-481).

Predvsem v naslednjem poglavju se bom osredotočil na evropsko regionalno raven varstva človekovih pravic, že na tem mestu pa je vidno, da celoten korpus

našteti mehanizmi kaže na razširjenost mednarodnega varstva človekovih pravic, ki nadalje odpira vsaj tri problematike:

- stanje človekovih pravic,
- stanje suverenosti držav,
- stanje posameznika in družbe.

Če vse tri postavimo v novonastalo situacijo, lahko najprej ugotovimo, da so človekove pravice varovane in kršene s strani večjega števila akterjev in mehanizmov kot nekoč, da so države oslabiljene in je velik del bremena varovanja človekovih pravic prenesen stran od njih ter da je posameznik postal samostojen subjekt mednarodnega prava, družba pa – predvsem preko delovanja nevladnih organizacij – eden od pomembnejših akterjev, ki se poslužuje neklasičnih načinov participacije, ki jih je omogočila (informacijska) tehnologija kot eden ključnih elementov globalizacije.

5 ODNOSI MED GLOBALIZACIJO, DRŽAVO IN ČLOVEKOVIMI PRAVICAMI IZVEN TEORIJE

5.1 Vključevanje nacionalnih držav v Evropsko unijo kot odraz globalizacije

EU se je od svojega začetka, ko je združevala peščico držav na zgolj ekonomskih temeljih, pa do danes razvila v skupnost veliko večje množice držav, ki so povezane na veliko večjem številu področij, hkrati pa se ta povezanost odraža v vzpostavljenih sistemih norm in institucij. Prav zaradi tega je EU lahko razumljena tudi kot »del globalne vizije« (Bhabha 2000, 697) in ne zgolj kot regionalna ekonomska povezava.

Kljub temu, da je EU v teoriji regionalna tvorba in je zato termin, ki pritiče vključevanju držav vanjo regionalizacija, je prav zaradi njenih bistvenih lastnosti po mojem mnenju tudi eden od vidnejših aspektov globalizacije⁴³. Če se pri tej trditvi oprem na Bhabhajevo, ki pravi, da je »množenje in širitev nadnacionalnih organizacij, tako korporativnih, medvladnih ali nevladnih, osrednja značilnost globalizacije« (Bhabha 2000, 699), ji težko oporekam. Še bolj poglobljeno pritrjuje lokalnemu oziroma regionalnemu aspektu globalizacije tudi Robertson, kar pa sem podrobneje analiziral že v prejšnjih poglavjih.

Ugotovili smo že, da procesi globalizacije spodkopavajo moč in pomen držav oziroma ju preoblikujejo predvsem tako, da vključujejo v relevantna omrežja čedalje večje število raznolikih akterjev. Povsem podobno je z evropeizacijo. S tem, ko država vstopi v EU, se mora prilagoditi novemu okolju svojega delovanja, kjer je de facto soočena z izzivi, ki pa so hkrati tudi ključne značilnosti globalizacije; med najbolj izstopajočimi so na primer:

---

⁴³ Bolj prepoznavni vidiki globalizacije so po Bhabha (2000, 699) kulturno-ekonomska hegemonija zahoda, krepitev sodelovanja in lokalizacija. Med temi je znotraj Evropske unije po mojem mnenju moč prepoznati vse tri.

- manjšanje pomena teritorialnih meja,
- spodbujanje svobodnega trga,
- svobodno prehajanje znanja, kulture, kapitala in ljudi,
- množenje in širjenje konkurenčnih vladnih in nevladnih organizacij na naddržavni ravni ter s tem tvorba novih skupin akterjev,
- porajanje novih identitet,
- širitev informacijske tehnologije in njenega pomena,
- določena stopnja lokalizirajočega efekta,
- nove možnosti akcije in pritožbe posameznikov ter širše družbe,
- naddržavni normativni razvoj in
- izpostavljenost držav »svetovni javnosti«.

Vidimo lahko torej, da je EU eden večjih globalizacijskih dosežkov, ki se je iz čisto ekonomske iniciative razvil v vsa področja obsegajočo strukturo, ki predstavlja klasičnim državam izziv. Popolnoma enako bi lahko trdili tudi za globalizacijo, kjer so primarno neoliberalne ekonomske silnice, zamenjale kulturne in družbene. Namesto zgolj skupnega svobodnega ekonomskega prostora čedalje bolj nastaja skupen družbeni, politični in kulturni prostor – tako v EU kot po svetu – ki ima idejne začetke v štirih temeljnih svoboščinah⁴⁴, te pa kot bistvene poudarja tudi EU.

Kljub izzivom države ostajajo na nek način izredno pomembne. Že za samo implementacijo evropske zakonodaje so ključne države članice, prav tako pa oblikovanje te zakonodaje v jedru pomeni njihov skupen trud. To pomeni, da evropska zakonodaja ni nekaj, kar bi prihajalo »od zunaj« in nenadzorovano, temveč je rezultat konsenza med članicami in omogočeno prav zaradi prenosa moči. Tudi v primerih, ko je skupnostno pravo močnejše od nacionalnega, se prvo inkorporira in postane del slednjega, kar zopet izpostavi državo kot bistveno pri njegovi implementaciji (Bhabha 2000, 708).

Še bolj v prid tezi o moči države govori koncept evropskega državljanstva. Prav primeri iz vsakdanjega življenja dokazujejo, da je volja nacionalnih držav tista,

---

⁴⁴ Svoboda gibanja dobrin, storitev, kapitala in ljudi so ključni pogoj za novo ureditev.

ki v končni fazi odloča o zmožnostih posameznika, da uveljavlja svojo evropsko državljanstvo oziroma uživa iz njega izhajajoče pravice. Še vedno namreč ne obstaja »skupnostna definicija državljan EU« (Bhabha 2000, 722), temveč je ta termin izveden iz državljan posamezne članice skupnosti. Tako si posameznik brez klasičnega državljanstva ne more obetati uživanja pravic, izhajajočih iz evropskega prava, kar pomeni, da neposredne povezave med posameznikom in EU kot nadnacionalno skupnostjo v resnici še vedno ni.

Ta državna vpletenost se ne kaže le v tem primeru, ampak je že sam prenos moči, ki ga mnogi po mojem mnenju napačno enačijo z njenim zmanjšanjem, v bistvu tisto, kar omogoča njihovo vključenost v procese in politike na evropski ravni. Prav ekonomiziranje s količino suverenosti in moči, ki je prenesena na nadnacionalni nivo, je tisto, kar državam omogoča, da so del globalnega omrežja in da hkrati ohranjajo svojo edinstveno moč, ki je drugi akterji v njem nimajo. Ribičič (2007, 247) na primer ugotavlja da »se nacionalni pravni sistem postopno podreja in umika evropskemu«, a v isti sapi dodaja, da bi podcenjevanje pomena nacionalnih ustav pomenilo »rahljanje temeljev, na katerih je Evropska unija zgrajena«.

In v tem je po mojem mnenju tudi bistvo - ne le razmerja med evropeizacijo in suverenostjo države, temveč tudi razmerja slednje z globalizacijo. Že v odlomku o globalizaciji smo ugotovili, da je država bistveno gonilo globalizacije, tu pa ugotavljamo, da to isto velja za evropeizacijo. Države sicer so izzvane in so podvržene novim okoliščinam, a velikokrat le v takšni meri, kot jo na nek način same dopuščajo. Odličen primer za to je Ustava Republike Slovenije, ki v členu 3.a določa, da država lahko prenaša del svoje suverenosti na mednarodne organizacije ter da sprejema tudi pravni red teh mednarodnih organizacij, a pred tem v 3. členu ohranja ekskluzivno in neodtujljivo pravico naroda do samoodločbe (Ustava RS, 3. člen), kar enostavno pomeni pravico do izstopa iz vsakršne povezave (Ribičič 2007, 258). Na splošno je takšno ravnanje znak, da države močno pazijo – kot se odlično izrazi Bhabhajeve (2000, 722) – »da ne sejejo semen lastnega propada«, saj bi bile, če bi se le ta zgodil, verjetno v veliki meri same krive zanj.

Tako države, ne le na področju varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ampak tudi na drugih področjih v razmerah globalizacije »delujejo v

imenu univerzalnih principov, ki so potem predpisani znotraj določene civilne skupnosti« (Benhabib 2005, 768), kar Benhabibova spretno poimenuje »janusova podoba moderne nacije«⁴⁵. Odličen primer je prav pravo človekovih pravic v Evropski uniji, saj tam se norme oblikujejo na višji ravni od nacionalne, kjer se odvija sama implementacija.

5.2 Človekove pravice znotraj Evropske unije

Oglejmo si torej, kakšna pravzaprav je pravna ureditev na področju človekovih pravic v EU. Najprej je potrebno izpostaviti, da varstva človekovih pravic znotraj EU ne moremo enačiti z varstvom v Evropi, kar nakazuje na to, da na njenem širšem geografskem teritoriju varstvo ni homogeno, ampak je domena množstva akterjev, med katerimi je EU zgolj eden od njih, ne pa poglaviten..

Sama EU neposredno nima namenskih mehanizmov varstva človekovih pravic. Pomen na tem področju imajo temeljne institucije skupnosti, torej Evropski parlament, Svet in Komisija EU (Pavčnik in drugi 1997, 477), obstaja pa seveda tudi korpus evropskega pravnega reda, ki vsebuje posamezne norme s področja človekovih pravic. Pavčnik (ibid.) na primer bistveno vlogo pripisuje Sodišču Evropskih skupnosti, ki omogoča »obrambo individualnih pravic in interesov, ..., bodisi neposredno ali posredno«. Posamezniki se lahko neposredno ali preko domačih sodišč poslužujejo varstva, ki ga nudi komunitarno pravo, pritožbe pa lahko naslovijo celo na Komisijo. Tako je skozi prakso pravo EU, kljub temu da nima »posebne določbe za varstvo človekovih pravic« (ibid.), slednje samo postavilo kot svoj del.

Tu moramo zopet opozoriti, da so posamezniki upravičeni do varstva pravic preko komunitarnega prava zgolj, če so državljani posamezne članice EU, kar izhaja iz vezanosti na nacionalno pravo. Državna jurisdikcija ima namreč odločilen vpliv na dostop do regionalnega in nadsionalnega sodnega prostora, poleg tega pa predpisuje

---

⁴⁵ Janus v rimski mitologiji predstavlja boga dveh obrazov, ki gledata vsak v svojo stran. Ponavadi eden od njiju vidi v preteklost, drugi pa v prihodnost. Metafora Janusa je najpogosteje uporabljena za ponazoritev prehoda iz ene skrajnosti v drugo, na primer iz starega v novo, iz mladosti v starost in podobno.

okvir moči pravic, ki izhajajo iz evropskega državljanstva (Bhabha 2000, 713). Ekskluzivnost je torej kar močna značilnost ne le nacionalnega temveč tudi nastajajočega evropskega državljanstva, ki ohranja klasične trdnjave, kot je na primer prav državna suverenost.

S tem ko EU poskuša ustvariti svojo identiteto, hkrati torej tudi ločuje na »nas in njih« in se s tem odmika od globalne vizije, še pred tem pa tudi od svoje lastne, saj so njene štiri temeljne svoboščine svobodnega pretoka omogočene le v okviru njenih lastnih meja, dejansko pa celo le znotraj in med nacionalnimi državami članicami. Prav zaradi teh dejstev bi lahko rekli, da so na področju varovanja človekovih pravic bolj »globalno« usmerjeni drugi mehanizmi, ki izhajajo iz evropskega prostora. Med njimi so OVSE in SE ter EKČP in ESČP poglavitni korpusi, formalno ločeni od EU, kljub temu da jim slednja v veliki meri namenoma prepušča skrb za varstvo človekovih pravic.

5.3 Pomen drugih mehanizmov nad državo za varstvo človekovih pravic

Narobe bi bilo torej, če bi se v analizi omejili zgolj na EU, četudi je slednja najbolj prepoznavna in politično podkrepljena povezava na področju širše Evrope in nenazadnje tudi na svetovni ravni. Obstaja namreč še množica pomembnih institucij tako na evropski kot svetovni ravni, ki enako močno vplivajo na delovanje držav. Če se omejimo na analizo držav evropskega prostora to torej še zdaleč ne pomeni, da organizacije, ki nimajo izvora v tem prostoru, nanje nimajo vpliva. Tako so globalne institucije, ki smo jih našteali pred tem, prav tako pomembne kot tiste, ki delujejo »na kraju samem« oziroma predstavljajo regionalne institucije.

Če si za ilustracijo zopet vzamemo primer Slovenije, je ta očitno v svojem delovanju podrejena množstvu mednarodnih organizacij. Na regionalni ravni je članica EU, SE, OVSE, pa tudi članica manj prepoznavnih sistemov, kot je na primer Srednjeevropska pobuda⁴⁶. Na globalni ravni Slovenija aktivno sodeluje v vseh pomembnejših organizacijah ter povezavah, med njimi na primer v OZN in NATO,

---

⁴⁶ Organizacija ima namen povezati države vzhodne in zahodne Evrope in nuditi pomoč pri vključevanju v Evropsko unijo (<http://www.ceinet.org/main.php?pageID=17>).

tako kot na regionalni ravni pa je hkrati tudi podpisnica mnogih mednarodnih sporazumov in pogodb.

Na tej točki se morda postavi vprašanje usklajenosti tega velikega korpusa mednarodnega sodelovanja oziroma vprašanje sposobnosti držav, da uspešno uskladijo vse norme, ki izhajajo iz posameznih povezav. Vsekakor ta naloga ni enostavna, brez dvoma pa neposredno in v veliki meri vpliva na državo samo – kar je za našo analizo najpomembnejše – predvsem na njeno suverenost in na način določanja državnih politik, med katerimi je ena pomembnejših varovanje človekovih pravic. Prav zaradi vse bolj vplivnega mednarodnega sistema se na ravni posameznih držav, kot opaza Pavčnik (197, 440-450), dogajajo spremembe na ustavni ravni, uveljavlja se sistem korenčka in palice, vse pomembnejše postajajo nevladne organizacije, vse bolj pomemben dejavnik ugleda posamezne države pa postajajo prav človekove pravice⁴⁷. Državo v tem zapletenem okolju nad gladino drži predvsem njena spretnost v ekonomiziranju z zahtevami in priložnostmi, ki jih ji le-te ponujajo.

Risse in drugi (1999) pomen mednarodnega in globalnega okolja za državo in človekove pravice odlično ilustrirajo v svojem »spiralnem modelu« aktivnosti, povezanih s človekovimi pravicami. Slednji izhaja iz predpostavke, da implementacija norm človekovih pravic, izhajajočih iz sporazumov kot sta na primer SDČP ali pa EKČP, zahteva od političnih sistemov vzpostavitev vladavine prava, kar še pred tem pomeni politično transformacijo in liberalizacijo. Jedro spiralnega modela je torej v tem, da gredo spremembe na polju človekovih pravic vzporedno z domačimi strukturnimi spremembami, ki pa so kot pogoj posredovane od zunaj (Risse in drugi 1999, 1-10).

Prav zaradi globalizacijskih trendov država ne more obstajati v izolaciji in je zato prisiljena sodelovati v omrežjih domačih in transnacionalnih akterjev, kjer pa se mednarodne norme – med njimi tudi tiste o človekovih pravicah – pravzaprav oblikujejo. Če torej država želi obstati v teh omrežjih, kar je kot smo že poprej

---

⁴⁷ Risse, Ropp in Sikkink (1999) govorijo o tehniki »sramotenja«, ki se jo poslužuje mednarodna skupnost v skrbi za človekove pravice. Tako se države kršiteljice v čedalje večji meri tudi izpostavljajo kot takšne in se nanje vrši simbolični in moralni pritisk.

spoznali ključno za njen obstanek v pogojih globalizacije, mora težiti prav k posvojitvi teh norm. Ta proces, ki ga Risse in drugi (1999, 5) imenujejo socializacija držav⁴⁸, se dogaja s tem, da:

- omrežje postavlja kršitelje norm na mednarodno agendo⁴⁹,
- krepí in legitimira politično opozicijo vlade v državi kršiteljici in
- izvaja strukturne pritiske na kršitelje.

Na drugi strani se države lahko ognejo naštetim mehanizmom s posvojitvijo mednarodnih norm preko treh oblik:

- instrumentalne prilagoditve ali pogajanj,
- krepitev zavesti, argumentacije in dialoga ter
- institucionalizacije in prehajanja v navado.

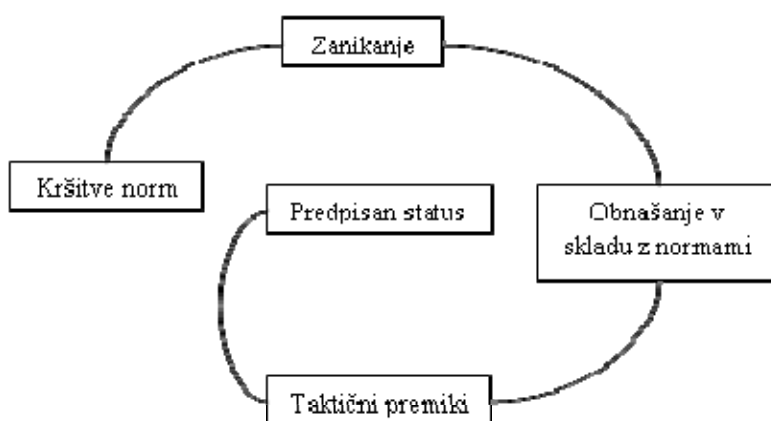
Vidimo, da se oblike prilagajanja gibljejo od zgolj ogibanja pritiskom od zunaj preko navidezne posvojitve norm do dejanske in zavestne implementacije le-teh. Države se lahko s katerokoli od oblik otresejo mednarodnih pritiskov, a preko tega hote ali nehote »padejo« v prej omenjeni spiralni model, ki venomer rezultira v dejanskem in zavestnem obnašanju v konsistenci z normami. Po mojem mnenju gre torej enostavno za to, da globalizacijske okoliščine, kjer se ustvarjajo široka omrežja državnih in nedržavnih akterjev, silijo države, da sprejemajo pravila, ki v teh sistemih nastajajo, in znotraj njih tvorijo red. Od držav samih pa je v končni fazi odvisno, ali se pri prilagajanju odločijo za mehkejšo ali tršo različico, oziroma ali spremembe sprožijo na lastno pobudo ali pa zaradi zunanjih pritiskov. Tudi v spiralnem modelu je videti, da spremembe v čedalje večji meri prehajajo od bolj prisilnih k prostovoljnim.

---

⁴⁸ Socializacija predpostavlja obstoj družbe in v tem primeru – glede na to, da govorimo o državi – družbo držav, kar izpostavljajo tudi Risse in drugi (1999, 11), ko se sklicujejo na samega avtorja koncepta Bulla. Bistveno pri konceptu je med drugim, da družba držav ne pomeni vseh držav sveta.

⁴⁹ Pogost mehanizem v mednarodnih odnosih je proces »sramotenja« oziroma ang. »shame building«, kjer gre za delitev na »nas in njih« pred očmi širše javnosti. V tem primeru je izpostavljen ugled kršitelja, ki je v bistvu zelo pomemben za delovanje v kakršnemkoli omrežju (glej Risse in drugi 1997, 16).

Slika 5.1: Spiralni model sprememb človekovih pravic (povzeto po Risse in drugi 1999)

Slika 5.1 prikazuje potek prilagajanja držav, ki kršitve človekovih pravic v prvi fazi zanikajo predvsem s sklicevanjem na višje norme, večinoma svojo suverenost. V naslednji fazi kršiteljica vpelje »kozmetične popravke« v sistemu, predvsem pa gre tu za taktično retoriko in instrumentalna dejanja. Na tej točki se kljub navidez nepomembnim spremembam, odpre možnost ukrepanja družbenih gibanj, zgolj retorika pa se hitro sprevrže v resen diskurz. Slednji se lahko še bolj razširi šele v naslednji fazi, ko norme pridobijo predpisan status. To pomeni, da države ratificirajo konvencije in izhajajoče norme ter jih hkrati institucionalizirajo v svoji ustavi in zakonih. Poleg tega morajo obstajati mehanizmi za pritožbe ter neinstrumentalno sprejemanje človekovih pravic s strani vlade. Slednje pomeni, da obnašanje v skladu s pravili, ki na deklarativni ravni obstaja že v drugi fazi, poteka dejansko in brez drugega cilja kot zgolj zadostiti normam človekovih pravic (Risse in drugi 1999, 21-35).

5.4 Varstvo človekovih pravic preko Sveta Evrope in Organizacije združenih narodov

Velik doprinos večrazsežnemu nadsacionalnemu sodelovanju je na regionalni ravni SE, ki je »z mehanizmom EKČP in sodno prakso ESČP edinstven v svetovnem merilu in nenadomestljiv« (Ribičič 2007, 22). Na nek način bi lahko SE pojmovali tudi kot predhodnika EU, saj slednja temelji na pridobitvah, ki izhajajo iz njegovega delovanja. Države članice SE so sodelovale v skupni viziji, načelih in ciljnih ter spoštovale medsebojni dialog in izhodišča za delovanje, ki ne veljajo več zgolj za

ustanovne članice⁵⁰, ampak so tudi kriteriji za presojo demokratičnosti širšega spektra držav. Tudi Risse in drugi (1999, 8) ugotavljajo, da imajo človekove pravice »konstitutivni učinek«. Uspešno zagotavljanje človekovih pravic je namreč signal drugim in pokazatelj liberalne in demokratične ureditve, kar pomeni, da človekove pravice niso zgolj same sebi namen.

Cilj delovanja SE je tako »na prvem mestu varovati človekove pravice, pluralistično demokracijo in pravno državo« (Ribičič 2007, 18), njegov prispevek pa predvsem v naslednjih treh mehanizmih:

- Evropski konvencija o človekovih pravicah,
- Evropskemu sodišču za človekove pravice in
- Evropski socialni listini in varuhu človekovih pravic.

Ti mehanizmi so nesporna krepitev varstva človekovih pravic, po mojem mnenju pa je paradoksalen temeljni cilj Sveta Evrope. Obenem gre namreč za grožnjo in obvarovanje države – še posebno če sledimo našemu razmišljanju o povezavi ključnih treh pojmov analize. Medtem ko slednja dva cilja krepi državo, pa čeprav demokratično in pravno, pa varstvo človekovih pravic – skladno z našim dosedanjim razmišljanjem o povezavi ključnih treh pojmov analize – v jedru pomeni omejevanje države in njene moči.

Spet gre torej za dvoplastno situacijo, ki smo ji priča že skozi celotno analizo. Tudi OZN je pravzaprav skupnost suverenih držav, ki po drugi strani na nek način preko svoje SDČP omejuje kršitve človekovih pravic, te pa nemalokrat prihajajo prav s strani suverenih držav. Tudi OZN torej tako kot SE omejuje njihovo moč in suverenost. Morda bi lahko pri OZN še v večji meri govorili o obhajanju države, saj je varstvo človekovih pravic na tej ravni bolj »vsečloveško, svetovno in globalno« (Ribičič 2007, 69) in zato zagotovljeno vsakemu posamezniku ne glede na okoliščine in ne glede na članstvo v neki skupnosti. V EU je na primer za uživanje pravic, ki izhajajo iz prava EU, bistveno državljanstvo države članice.

---

⁵⁰ Belgija, Danska, Francija, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Švedska in Velika Britanija.

Tudi ena glavnih polemik, ki obkrožajo SDČP in jo izpostavi tudi Ribičič (2007, 70), je poleg ravnovesja med poloma liberalizem – socializem, stopnja poseganja v državno suverenost v imenu varstva človekovih pravic. OZN skupaj z njenimi deklaracijami v bistvu izhaja iz dejstva, da so »države pogosto omejevale in zatirale človekove pravice v imenu skrbi za svoj obstoj, stabilnost, varnost in razvoj, pa naj je šlo za spopadanje s tako imenovanim notranjim sovražnikom, za vojne napovedi v državah ali med njimi ali pa za trenutno vojno s terorizmom«⁵¹ (Ribičič 2007, 69). Torej so države ustanovile nekakšen samoomejevalni mehanizem, poglavitno vprašanje tako pri OZN in EU kot tudi pri drugih povezavah pa je, koliko vpliva dejansko imajo države na organizacije in kolikšen je vpliv organizacij na države. Na tem mestu zopet spomnimo na Bhabhajevo (2000), ki opozarja, da države v veliki meri izkoriščajo možnost vpliva na norme na tak način, da hkrati ne posegajo v preveliki meri na svojo lastno moč.

Če ugotovitve povzamem, je očitno, da na polju vpliva mednarodnih organizacij na državo in človekove pravice vidimo, da suverenost držav ni okrnjena v večji meri, kot le to dopuščajo same. Človekove pravice so z mednarodnim angažmajem pridobile na pomembnosti, vsekakor pa so bolj široko izpostavljene. Enako pa ne bi mogli trditi za vpliv na globalni ravni, kjer nastajajo nove okoliščine pod skupnim imenom svetovni red, ki zajema mnogo večje število akterjev. Tu države vsaj na prvi pogled nimajo tolikšne moči in so zato lahko bolj ogrožene, a je zanimivo tako tudi s človekovimi pravicami. Tudi za slednje je namreč to širše okolje bolj negotovo in nevarno, kar pa zopet implicira na neločljivost državne akcije in varstva človekovih pravic.

Kljub temu, da velik delež aktivnosti v zvezi s človekovimi pravicami prevzemajo drugi akterji – med njimi je med bolj močnimi s tehnologijo opremljena in zavedna ter od ozemlja neodvisna civilna družba – je logični sklep torej, da je država zelo pomemben, če ne celo še vedno najpomembnejši okvir dejavnosti v zvezi s človekovimi pravicami v trenutnem svetovnem redu.

---

⁵¹ Trenutno opravičilo lahko kaj hitro postane svetovna gospodarska kriza, še posebno, če se bo prelevila v krizo na ostalih področjih, predvsem družbeno-političnem.

6 ZAKLJUČEK S PREHODOM V 21. STOLETJE

Diskurz o človekovih pravicah in razvoj SE sta le dva vidika sicer širokega procesa globalizacije, a vsekakor v njem zavzemata pomembni mesti. Človekove pravice zaradi svojega pomena za posameznika, SE pa zaradi svoje pionirske vloge v mednarodnih povezovanjih in kot podlaga za rojstvo EU kot najuspešnejše takšne mednarodne povezave v zgodovini na globalni ravni.

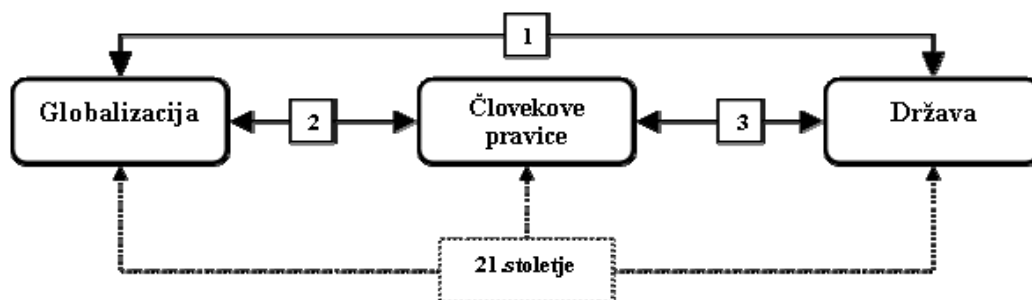
EU lahko razumemo ne le kot lokalni aspekt globalizacije, ampak tudi kot miniaturno izvedbo slednje. Kljub temu, da globalizacija pomeni drugačne koncepte svetovnega reda, kot so bili prisotni nekoč, pa je prav na primeru EU viden močan homogenizirajoč efekt, ki »mora biti razumljen kot vzpostavljanje skupnih definicij in enotnih norm z dovoljevanjem globoke lokalne raznolikosti v prenosu teh norm v zakonodajno in upravno prakso« (Bhabha 2000, 720). Globalizacija sicer ogroža klasične koncepte, a nove ustvarja na konsenzualen način, kar pomeni, da spremembe vseeno ustvarja na skupnih izhodiščih in kot rezultat novega, širšega javnega mnenja, ki presega meje nacionalne države.

Če si zopet priključimo delitev teorij na globaliste in skeptike, bi slednji to razmišljanje ovrgli s sklicevanjem na ekonomske, neoliberalne sile v ozadju. Vsekakor se strinjam, da je bil primarni povod globalizacije na neki točki ekonomski, a je tehnologija omogočila glas tudi družbi in posameznikom, ki tvorijo novo globalizacijo na drugačnih temeljih. Ravno v času pisanja zaključka tega dela se v stanju sveta kaže, da prav ekonomska globalizacija izgublja tla pod nogami, družbena aktivnost pa je vedno bolj globalna in prehaja meje nacionalne države. Prav kapital je tisti, ki se zapira in oklepa držav – čemur je v preteklosti sicer ostro nasprotoval – družbena mobilizacija pa se vedno bolj vrši širše in na področjih sveta, kjer do sedaj to ni bilo mogoče.

Tako kljub močni težnji nekaterih, da se ob trenutnem stanju svetovnega reda pozabi na globalizacijo kot ustrezno smer razvoja, lahko še vedno trdimo, da je medsebojni vpliv treh glavnih postavk moje analize izredno relevanten in da iz triade še vedno ne moremo in ne smemo izločiti globalizacije. Morda bi bilo smiselno

kasneje govoriti zgolj o novi globalizaciji, trenutno pa je po mojem mnenju nazoren prikaz razmerij podan v spodnjem diagramu (glej sliko 6.1.).

Slika 6.1: Relacije med globalizacijo, državo in človekovimi pravicami

Kot vidimo, gre na vseh relacijah za obojestranski vpliv, ki je hkrati večplasten. Na liniji 1 globalizacija predstavlja priložnost državam, predvsem prej šibkejšim, da dajo svoj glas v mednarodnem okolju, a jih hkrati tudi ogroža, ko jih postavlja v mnogo širšo areno z novimi akterji. V drugo smer je na isti liniji država iz neoliberalnega stališča omejitev (ekonomski) globalizaciji, v teoriji pa nujen pogoj, podpora in celo izvor globalizacije. Na liniji 2 predstavlja globalizacija priložnost človekovim pravicam, ko jim daje večjo težo preko vzpostavljanja gostejše mreže mednarodnih vladnih in nevladnih mehanizmov njihovega varstva ter izpostavljanja kršiteljev svetovnemu javnemu mnenju, po drugi strani pa globalizacija predvsem v svoji ekonomski pojavnosti predstavlja človekovim pravicam grožnjo, ki se v najpogostejši obliki kaže v neskladnosti ekonomskega razvoja in napredka človekovih pravic⁵². V drugo smer človekove pravice, predvsem preko svojih vladnih in nevladnih varuhov, omejujejo nemoteno delovanje svobodnega trga kot pojavnostne oblike globalizacije, a mu po drugi strani nudijo tudi priložnost. Vladavina prava, neodvisno sodstvo, nekoruptivnost, prost pretok informacij, svobodna izbira in podobne dobrine, ki izhajajo iz temeljnih določil norm človekovih pravic in svoboščin, so namreč hkrati tudi temelj tržne ekonomije. Če smo prej torej ugotovili, da ekonomski razvoj ni skladen z napredkom človekovih pravic, pa je razvoj

⁵² O tem glej Uvin (2007)

človekovih pravic prav nasprotno zelo pomemben za tržno ekonomijo. Na liniji 3 človekove pravice ogrožajo državo s tem, ko je varovanje le teh opravičilo za poseganje v suverenost. V drugo smer pa države predstavljajo temeljni okvir pravnega varstva človekovih pravic ter glavno silo v implementaciji norm, ki se glede varstva sprejmejo izven njenih meja, a so hkrati tudi najpogostejši in najmočnejši kršitelj človekovih pravic.

Kljub našim ugotovitvam, ki smo jih preko različnih teorij podali o razmerjih, pa je pomembno, da le-te posodobimo z navezavo na začetek 21. stoletja, ki je zaznamovan predvsem z dilemo o smeri prihodnjega razvoja svetovnega reda, ki izhaja iz še ene svetovne gospodarske krize, ki naj bi se prelila tudi v krizo vrednot in naj bi pomenila paradigmatične premike na globalni ravni.

Na začetku 21. stoletja so tako na preizkušnji vse tri od naših točk analize. Globalizacija predvsem na ekonomskem področju izgublja podporo, vračajo se celo mehanizmi kot so protekcionizem ter izolacionizem. Države so še vedno obkrožene z množtvom akterjev, a se čedalje bolj zopet vračata njihova moč in suverenost, kar izhaja prav iz dvomov v mednarodno sodelovanje. Poleg tega se predvsem od držav pričakuje, da bodo rešile nastale probleme. Porajajo se novi nacionalizmi in poudarjanje državljanstva. Človekove pravice ostajajo v tej situaciji vsaj s stališča države in globalizacije trenutno še vedno v drugem planu, za suverenostjo in svetovnim gospodarstvom. Kljub temu menim, da bi se to lahko prav zaradi globalizacijskih doprinosov ob večjih kršitvah kaj hitro spreobrnilo.

Tu poudarjam predvsem pomen družbe, ki je z globalizacijo v bistvu mnogo pridobila. Družba namreč lahko sedaj s pomočjo razvite komunikacijske tehnologije in hitrosti prenosa informacij po svetu opozarja nase in druge ter s tem tvori svetovno javno mnenje, ki vsem vrstam akterjev v globalnem okolju predstavlja pomemben dejavnik v delovanju. Družba tako lahko predvsem zato, ker informacijska tehnologija deteritorializira in denacionalizira aktivnost ter demonopolizira države, opozarja na globalne probleme, ki zahtevajo globalno akcijo. Poleg tega je morda prav družbena mobilizacija odgovor na problem neodgovornosti novih akterjev v globalnem okolju, njihovo izpostavljanje ob primeru kršitev norm po vzorcu spiralnega modela pa tudi

eden od možnih novih mehanizmov nadzora, še bolj kot to pa varovanja človekovih pravic.

Kljub tem priložnostim, ki so očitne na začetku 21. stoletja, pa bom preko v uvodu postavljenih hipotez postavil nekoliko drugačen zaključek. Prvo hipotezo, ki govori, da je globalizacija v odnosu do človekovih pravic kompleksna in večsmerna, lahko brezpogojno potrdim. To problematiko sem skušal prikazati tudi s sicer obsežnejšo analizo globalizacije, ki je odlično služila namenu prikaza prav te kompleksnosti. Globalizacija tako brez dvoma ni le ekonomski proces, ampak so njeni vzroki in posledice mnogo širši in vseobsegajoči, celo bolj kot ekonomske pa so čedalje bolj opazne družbene, politične in kulturne implikacije procesa, ki sem jih s pomočjo različnih teorij prikazal pred tem.

Zasuk od potrditve te hipoteze pa v bistvu pomeni potrditev druge glavne hipoteze. Če naj bi namreč globalizacija nudila priložnosti človekovim pravicam, bi bil logičen sklep, da so klasični mehanizmi varstva, ki so v veliki meri v rokah države, postali nepotrebni oziroma za varstvo postopoma začenjajo skrbeti drugi akterji. A je pomembno upoštevati drugi del prve hipoteze, ki govori o nevarnostih, ki jih s seboj nosi globalizacija. Tu izpostavljam predvsem množenje akterjev, ki nastopajo v globalni areni poleg države, a za razliko od nje niso odgovorni. Prav tako izpostavljam implementacijo mednarodnih norm in zmožnost zagotavljanja pravic pozitivnega statusa, torej pravic do nečesa. Z upoštevanjem vsega tega in poprejšnje analize lahko potrdim, da država dejansko ohranja svoj status najučinkovitejšega in najodgovornejšega, s tem pa tudi najpomembnejšega akterja, ki mu kot takemu hkrati še vedno zaupajo posamezniki, čeprav so tudi sami soočeni s priložnostmi in nevarnostmi globalizacije.

Tako je na pragu 21. stoletja jasno, da vsi trije koncepti – globalizacija, država in človekove pravice – ostajajo pglavitni za življenje posameznikov, a so skupaj z njimi postavljeni pred nove okoliščine, ki s seboj prinašajo dileme o prihodnjem razvoju. Kot kaže pa slednji ne bo ubral poti, ki bi iz sebe izključil katerega koli od obravnavanih konceptov.

7 LITERATURA

- 1 Agamben, Giorgio. 2004. *Homo sacer: Suverena oblast in globo življenje*. Ljubljana: Študentska založba.
- 2 Anderson, Benedict. 1998. *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost.
- 3 Bauman, Zygmunt. 1998. *Globalization: the human consequences*. Cambridge: Polity Press.
- 4 Baylis, John, Steve Smith in Patricia Owens, ur. 2008. *The globalization of world politics: An introduction to international relations*. Oxford: Oxford.
- 5 Beck, Ulrich. 2003. *Kaj je globalizacija: Zmote globalizma – odgovori na globalizacijo*. Ljubljana: Krtina.
- 6 Benhabib, Seyla. 2005. Beyond interventionism and indifference: Culture, deliberation and pluralism. *Philosophy Social Criticism* 31 (753) Dostopno prek: <http://psc.sagepub.com/cgi/content/abstract/31/7/753> (19. junij 2008).
- 7 Bhabha, Jacqueline. 2000. Enforcing the Human Rights of Citizens and Non-Citizens in the Era of Maastricht: Some Reflections on the Importance of States. *Development and Change* (29): 697-724.
- 8 Callaway L. Rhonda in Julie Harrelson-Stephens, ur. 2007. *Exploring international human rights: Essential Readings*. Colorado, London: Lynne Rienner.
- 9 Cerar, Miro. 1996. *Večrazsežnost človekovih pravic in dolžnosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 10 Featherstone, Mike, Scott Lash in Roland Robertson. 1995. *Global Modernities*. London: Sage.
- 11 Freeman, Michael. 2006. *Human Rights: An interdisciplinary approach*. Cambridge: Polity Press.
- 12 Giddens, Anthony. 2002. *Runaway World: How globalization is reshaping our lives*. London: Profile.
- 13 Held, David in Anthony McGrew. 2002. *Globalization/Anti-globalization*. Cambridge: Polity Press.
- 14 Hoffman, John. 1995. *Beyond the state*. Cambridge, Oxford: Polity Press.
- 15 Ignatieff, Michael. 2001. *Human rights as politics and idolatry*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

- 16 Kustec-Lipicer, Simona. 2006. *Poseganje države v civilno družbo: Javnopolitična perspektiva*. Ljubljana: FDV.
- 17 Matteucci Nicola. 1999. *Novoveška država: Izrazoslovje in pota*. Ljubljana: FDV
- 18 Pavčnik, Marijan in Ada Polajnar-Pavčnik in Dragica Wedam-Lukić, ur. 1997. *Temeljne pravice*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- 19 Philpott, Dan. 2009. *Sovereignty*. Stanford, marec. Dostopno prek: <http://plato.stanford.edu/entries/sovereignty/> (15. junij 2009).
- 20 Pikalo, Jernej. 2003. *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: FDV.
- 21 Ray, Larry. 2007. *Globalization and everyday life*. London: Routledge.
- 22 Ribičič, Ciril. 2007. *Evropsko pravo človekovih pravic: Izbrana poglavja*. Ljubljana: Pravna Fakulteta.
- 23 Risse Thomas, Stephen C. Ropp in Kathryn Sikkink, ur. 1999. *The power of human rights: International norms and domestic change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 24 Sorensen, Georg. 2004. *The transformation of the state: Beyond the myth of retreat*. New York, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- 25 Šelih, Alenka, ur. 1999. *Posvet ob 50-letnici Splošne deklaracije OZN o človekovih pravicah*. Ljubljana: SAZU.
- 26 *Ustava Republike Slovenije*, 2003. Ljubljana: DZS.
- 27 Uvin, Peter. 2007. *Human Rights and Development*. Bloomfield: Kumarian.
- 28 Waters, Malcolm. 1995. *Globalization*. London: Routledge.
- 29 Wunderlich, Jens-Uwe in Meera Warrier. 2007. *A dictionary of globalization*. London: Routledge.